ئاراستە فکرییەکانی دەربارەی دیموکراسی … د. شەونم یەحیا

ئەمڕۆ مانای دیموکراسی لەکەسێکەوە بۆ یەکێکی دیکە دەگۆڕدرێت و بۆیە هەر ئەکتەرێکی کۆمەڵایەتی پێناسەیەك یاخود ماهیەتێك بە ناوەرۆکی ئەم کۆنسێپتە دەدات ، ئەمەش بە گوێرەی ئاستی فیکری و تێگەیشتنی، کرۆکی دیموکراسی لای هەندێ خۆی لە ڕێزگرتن لە بیروبۆچوونی یەکتر ، یان ڕەفتارێکی ئەخلاقی و عەقڵانی ، لای بەشێکی تریان کەلتوورە ، یان خزمەتگوزارییە یان سیاسەتە ، یان ئەوەتا ئەم سیستەمە بوونی نیە، ئەم کۆنسێپتە هەر تەنیا لەسەر ئاستی تاکە کەس پێناسەی جیاوازی بۆ ناکرێت ، بەراوردیکردنی فۆرمی دیموکراسیش وەکو سیستەمیش لەسەر ئاستی وڵاتان ماناو وێنای جیاوازی هەیە.

Demos دیموکراسی بۆ سەردەمی یۆنانی کۆن دەگەڕێتەوە ، لە دوو وشە پێکهاتووە
واتا دەسەڵات یان حوکم ، بەیەکەوە دیموکراسی Cratia دیمۆس مانای خەڵك لەگەڵ کراسیا
"حوکمی گەل"
ئەو پێناسەی کە بۆ دیموکراسی کراوە ، بەوەی دەسەڵاتی گەلە لەگەڵ هەقیقەتدا ناگونجێت ، چونکە هەندێ کەس دیموکراسی لە چوارچێوەی پرۆسەی هەڵبژاردندا کورتی دەکەنەوە وناکرێت دیموکراسی تەنیا ببسترێتەوە بە سیستەمی سیاسی ، هەندێکی تریش لەو بڕوایەدان کە دیموکراسی شیوازێکی مامەڵەکردنی دادپەروەرانەیە لەگەڵ هاوڵاتیاندا .

ئەمڕۆ فیکرەی دیموکراسی لەو پرسانەیە کە زۆرترین مشتومڕ و راوبۆچوونی جیاواز هەڵدەگرێت . لەبەرئەوەی دیموکراسی لەسەرئاستێکی فراواندا ئاراستەی فیکری جیاواز تێدا بەدی دەکرێت ، وای کردووە ئەم کۆنسیپتە نادیار و قسەکردن لەسەر دیموکراسی راستەقینە زەحمەت بێت . ئەگەر نەتوانین پرنسیپ و پێوەر و تایبەتمەندییەکانی ئەم چەمکە لێك جیانەکەینەوە و جێ بەجێ نەکەین ، ئەوا هەر لە چوارچێوەی قسەی رووتدا دەمێنێتەوە.
ئەرستۆ پێ وابوو کە" دیموکراتی یەك جۆر نییە ، بەڵکو جۆرەکانی زۆرە ، ئەم جیاوازییەی نێوان جۆرەکانی دیموکراسیشش تا ئەمڕۆش دەبیندرێت"
دێڤید بیتهام و کێڤین بویل پێیان وایە بە وڵاتێك دەڵێن دیموکرات

که حکومەتەکەی لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە بەدەسەڵات گەیشتبێت"
بەڵام بادیۆ بۆچوونێکی جیاوازتر هەیە پێ وایە " هەڵبژاردن پرۆسەیەکی "فریودانە " تەنها دەستەواژەیەکە بۆ دیموکراسی ساختە ، ئەو دیموکراسیەی کە حزب و رێکخراو دروستیان کردووە ، ئەو باس لە سۆزی هاوڵاتیان لە خۆپێشاندان و هەڵبژاردنەکان دەکات ، دەڵی " هەموو ئەو سۆزدارییە لەلایەن رێکخراوێك یان گرووپێك یا پارتێکەوە مەنیفێستکراوە "
بۆیە رۆسۆ پێ وایە "نرخی دیموکراسی راستەقینە تەنیا لەسەر سەندوقەکانی دەنگداندا نیە ، بەڵکو لە ووشیار هاوڵاتیاندایە "
بیرکردنەوە ودیدگای بیرمەندان لەسەر دیموکراسی و بەدیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە بەپێ قۆناغەکان بووە ، بۆ نموونە "ژان ژاك رۆسو و تۆماس هۆبز " بۆ دروستکردنی دەوڵەت باس لە "گرێبەستی کۆمەڵایەتی " لە نێوان دەسەڵات و هاوڵاتیان دەکەن، ئەمەش بە یەکێك لە پرنسیپەکانی دیموکراسی دادەنرێت ، بەڵام ئەم گرێی بەستەی هاوڵاتیان لەگەڵ دەسەڵات راستە خواستێکی گشتیە بەڵام ویستی هەر ئەکتەرێکی کۆمەڵایەتی لەگەڵ دەسەڵات بۆ بونیادنانی دەوڵەت جیاوازە ، بۆ نموونە کەسێکی چەپ ویستی جیاوازە لە کەسێکی کۆنسێرڤاتیڤ ، یا فیمێنستێك لەگەڵ کەسێکی ئاینی ئەمانە هەموویان بەشێوەیەك دەیانەوێت لگەڵ دەسەڵات گرێی بەست ئەنجام بدەن .

هەڵبەتە کارکردن بە پێوەرو پرنسیپی عەقڵانی لە بەڕێوەبردنی کۆمەڵ بنەمایەکی گرنگی دیموکراسی هەقیقیە ، تا دەگاتە ئەوەی رۆسۆ ڕەفزی فیکری دیموکراسی نوێنەراتیکردن دەکات و بانگەشە بۆ دیموکراسی راستەوخۆ دەکات ، بۆیە کاریگەرییەکانی فیکری رۆسۆ لەسەر یەکەم دەستوری فەرەنسی و بەڵگەنامەکانی مافی مربوو ، یەکێك لەو دەستەواژانەی رۆسۆ کە ناوبانگێکی زۆری هەیە دەڵێ " مرۆڤ بە ئازادی لە دایك دەبێ و بەئازادی دەژیت و دەبێ لە مافەکانیان یەکسان بن ، ئەمەش بۆتە یەکێك لە سەرچاوەکانی ماڤی مرۆڤ.
بەڵام نیچە بۆچووونێکی دیکە لەسەر پرسی ئازادی و بوون هەبوون ، پێ وابوو سنووری ئازادی مرۆڤ دیاریکراوە لە نێوان بوونی و مەرگ دا "

هەروەها سپینۆزا لەو فەیلەسوفانە بوو کە پشتگیری سیستەمی پادشایەتی نەدەکرد وەکو چۆن "هۆبز" تەفزیلی ئەو سیستەمەی کردبوو ، سپینۆزا هەموو ئومێدەکانی لەسەر بونیادنانی دەوڵەتی دیموکراسی لە فرەنسا چێکردەوە ، پێوابوو حوکمی دیموکراسی لەهەموو سیستەمەکانی دیکە لە سروشتەوە نزیکە بۆ دابینکردنی ئازادی تاك ،

هەر ئەویش بو پێشنیاری ئەوەی کرد هەموو رەگەزێکی نێر لە تەمەنی بیست ساڵیەوە مافی بەشداری دەنگدانی هەبێت ، ئەم بۆچونەی سپینۆزا دوای سێ سەدە جێبەجێکرا.”
لە فەرەنسا قۆناغەکانی پێدانی ماهیەت بە دیموکراسی لە سەردەمانێك لەبەرامبەر دەسەڵاتەکانی کەنیسە و چاکسازی ئاینی پێناسەیەکیان بە دیموکراسی دابوو ، لە پێناو ئازادی تاك ، پاشان قۆناغێکی دیکە دەست پێدەکات ئەویش سەردەمی پادشایەتیە لە فەرەنسا بەتایبەتی لەسەردەمی شۆڕشی فەرەنسی لەساڵی 1789 پرسەکانی مافی مرۆڤ و دیموکراسی بەرەبەرە لە گەشەسەندن دابوو، دوای ئەو سەردەمی ناپلێۆن پۆناپەرت لەساڵی 1799 چەند بڕیارێك لەبارەی گەڕانەوەی مافی کۆچبەرانی فەرەنسی و ئازادی و عەقیدە و بیرو ڕا بۆ هەموو هاوڵاتیان ، لەبەیانێکدا ناپلێۆن دەڵێ “خەڵك پێویستی بەیەکسانیە نەك هەر تەنیا ئازاد” پاشان لەسەردەمی لویس فلیپ بەهەمان شێوە دیموکراسی ڕەهەندێکی دیکە لە خۆ دەگرێت ..

هەروەها دیموکراسی لە سەدەی بیست لە بەرامبەر تۆتالیتاریاو شمولیەت و دیکتاتۆریەت دیسان پێناسە و مانایەکی دیکەی لە خۆ گرت، تا سەدەی بیست و یەك بەهەمانشێوە فەیلەسوفان و رۆشنبیران دیسان دێن شیکردنەوە و پرسیار و گومان دەخەنە سەر ئەم چەمکە، بۆیە ئالان تۆرین لە کتێبی (دیموکراسی چیە؟) دوای ئەو هەمو خەبات و تیکۆشان و شۆڕشانەی کە لە پێناو دیموکراسی کرا، دێت دوبارە پرسیارە لەسەر ناوەخنی ئەم چەمکە دروست دەکات. ئەم پرسیارەکردنە لەسەر دیموکراسی چییە؟ بۆ خۆی رەخنەو گومان دەخاتە سەر ئەم چەمکە “ئەگەر لە سەدەی بیست ئەوروپا بەدەست سیستەمی تۆتالیتاری و شمولیەت دێیناڵاند، ئەم سیستەمانە پێناسەیەکیان دابو بە چەمکی دیموکراسی بۆ دانانی سنورێك بۆ دەسەڵاتی توندڕەو و تۆتالیتاریا، و چەسپاندنی دەستور و یاسایە لە رێگای دامەزراوەکانی کۆمەڵگەدان بە مافی مرۆڤ بنێت. دوای ئەوە تۆرین ئەو پرسە دەوروژێنی کە چەسپاندنی دەستور و یاسا لەناو دامەزراوەکان دیسان ناتوانی گەرەنتی پاراستنی مافی مرۆڤ و دیموکراسی بکات”

بۆیە بەلای ئەو گرنگە بو کە ئەکتەری کۆمەڵایەتی بە فەلسەفێیەکی سیاسی پۆزەتیڤ پەروەردە بکرێت، هەر ئەمەش وای لە تۆرین دەکات دوبارە سۆسیۆلۆژیا هاوچەرخ پێناسە بکات بە دوبارە دیراسەکردن لە رەفتارو عەقڵیەتی ئەکتەری کۆمەڵایەتی لەناو دامەزراوەکان، بۆیە لێرەدا دەگەینە ئەوەی کە گرنگە لە رێگای دامەزراوەکانی کۆمەڵگە کار لەسەر دیراسەی حاڵەتی ئەکتەری کۆمەڵایەتی لەناو دامەزراوەکان

بکرێت، بەڵام لێرەدا دەکەوینە ناو ئیشکالیەتێک لە شیکردنەوەکانمان، لە نێوان سروشتی خۆڕسکانەی ئەکتەری کۆمەڵایەتی کورد لەروی کۆمەڵایەتیە بۆ کەلتوری دیموکراسی و ئەکتەری کۆمەڵایەتی لە نێو دامەزراوەکان، ئەو پرسیارە لەلامان دروست دەبێ ئایا دامەزراوەکان سروشتی دیموکراسی خۆڕسکانەی ئەکتەری کۆمەڵایەتی کوردیان شێواندوە؟ گرنگە کەلتوری دیموکراسی ڕێکبخرێت و گەشەی پێ بدرێت لەهەمو لایەنەکانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوری، ئەمەش پێویستی بە ئەکتەری کۆمەڵایەتی لێهاتو و بەتواناو ئەو کەسانەیە کە ڕۆڵیان هەیە لە دروستکردنی ئەکتەری کۆمەڵایەتی دیکە، بەتایبەتیش لەنێو دامەزراوە پەروەردەییەکان، چونکە دامەزراوە پەروەردەییەکان لە هەرێمی کوردستان دامەزراوەی هەقیقی نین. بگرە لەلایەن حیزب و گروپەوە هەیمەنکراوە و ئەوان ئەو کەلتور و ئەکتەرە پەروەردەیان دەوێت، لەگەڵ سیستەم و ڕێساو یاسا و بەرژەوەندییەکانی ئەوان بگونجێت.

هەروەها "ئالان بادیۆ" ڕۆڵێکی دیاری لە شۆڕشی مایو 1968ی فەڕەنسی هەبو، یەکێک لە دروشمەکانی ئەم شۆڕشە "هەڵبژاردن تەڵەیەک بۆ گەمژەکان"، بادیۆ دەپرسێت؛ ئایا هاوڵاتیان هەمویان بە ئاگان یان کار بەم رستەیە دەکەن؟ لەو بڕوایەدان گوتار و دانپێدانانەکانی کاندیەکان بە کەڵکی ئەوان دێن و ئازار و ناخۆشیەکانیان کەم دەکاتەوە!
بادیۆ دەڵی لەکام وڵاتی دونیا کە بە دیموکراسیترین وڵات ناسراوە هەر ئۆلیگارشێک (دارایی و میدیای و سیاسی) هەیمەنەی کردۆتە سەر کۆمەڵگە و پێ وایە لە ئایندە رەنگە سیستەمێکی باشتر لە دیموکراسی پەیدا بێت یەکێک بێت لە داهێنانەکانی مرۆقایەتی "
بەڵام فرانسیس فوکۆیاما پێ وایە "دیموکراسی لیبرالی کۆتایی مێژووە ، بەپلەی یەك لەسەر ئازادی تاك و بازاڕی ئازاد وەستاوە ، سنور یان چوارچێوەیەکی لەبەردەم ئومێد و گەشەی ئایدیای مرۆڤ دانا، هیچ هەڵبژاردیەکی لەوە باشتری لەبەدەم مرۆقایەتی نەهێشتۆتە ، لەساڵی 1992 تیۆری فۆکۆیاما لەسەر "کۆتایی مێژوو و مرۆڤی کۆتایی" دەنگی دایەوە ، ئاماژە بەوە دەکات کۆتایی شەڕی سارد وای کرد ئایدیۆلۆژیای دیموکراسی لیبرالی سەربکەوێ بەسەر ئایدیۆلۆژیا سیاسیەکانی تر ، پێ وابوو ئەم سەرکەوتنەی ئایدیۆلۆژیایەش لەسەر ئاستی جیهان زیاتر فکری وەك لەوەی پراکتیکی بێت."

لەنێوان ئەم دوو ئاراستە فیکرییە گرنگە بگەڕێینەوە بۆ فەلسەفەی

هیگڵ ، لەنێوان دوو قوتابخانەی جیاواز بەیەك ، لەنێوان ئالان بادیۆ و فۆکۆیا ، ئاراستە فیکری بادیۆ لەسەر دیموکراسی دەمانگەرێنێتەوە بۆ لایەنێکی فەلسەفی هیگڵ لەسەر "تێز و ئەنتی تێز و سەنتێز " دیموکراسی وەکو تێز پاشان ئەنتی دیموکراسی لە کۆتاییدا سەنتێزێکی نوێی دروست دەبێت ، بەوەی کە دەڵێت ڕەنگە لە ئاینده سیستەمێکی باشتر لە دیموکراسی پەیدا بێت ئەویش بۆ یەکێك لە داهێنانەکانی مرۆڤایەتی بگەرێتەوە ، بەڵام ئاراستە فیکری فۆکۆیاما کۆتایی مێژوو ئەمە تێۆرێکی هیگڵیە ، هێگڵ مێژوو بەسەر سێ جۆر دابەش دەکات ، لەوانە (ئۆرگینالی ، تێۆری ، فەلسەفی)
هیگڵ پێ وابوو کە زنجیرەی رووداوە مێژووییەکان بە کۆتایی ناگەن ، بەڵکو پێویستە دەستکەوتەکانی کۆمەڵگە ئازادیخوازەکان بگاتە کۆتایی ، کە ئەمرۆ نوێنەرایەتی چیهان دەکەن ئەوەیش مەبەستی ئەو کۆمەڵگەی دیموکراسی لیبرالە. بەپی ئەم تیۆرەی هیگڵ بێت دیموکراسی لیبرال هەموو ئەو بۆشایانەی کە خواستێکی ناعەقڵانی بوو پڕ کردۆتەوە. ئالەم خاڵەدا فۆکۆیاما لەگەڵ ئاراستەی فەلسەفەی هیگڵدا یەکدەگرنەوە .
فەیلەسوفی یۆنانی ئەفلاتۆن رەفزی دیموکراسی ئەتنی دەکرد ، لەسەر بنەمای ئەوەی ئەم جۆرە لە دیموکراسیەتە لەو کۆمەڵگانەی کە ئەنارکیزمن ناتوانن لەبەرژەوەندی گشتی و یەکپارچەی ناوخۆی بپارێزن ، پێ وایە دیموکراسی ئەتنی گوزارشت لە خانەوەدایەك زیاتر لە سیستەمێکی سیاسی دەکات "

لە کتێبەکەی (ئەلیکس دی تۆکڤێل) بەناوی (دیموکراسی لە ئەمەریکا) ، لە سەدەی نۆزدە، تۆکڤێل قسە لەسەر دیموکراسی لە ئەمەریکا دەکات کە چۆن خۆشگوزەرانی و بەختەوەری دروست کردوە و گەشە بە کۆمەڵگە دەدات. سەرەتا تۆکفیل هەوڵدەدات خوێندنەوەیەکی تازە بۆ دیموکراسی لە کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی لیبراڵ بکات، لە روانگەی ئەو، دادپەروەری کۆمەڵایەتی یەکێکە لە پرنسیپەکانی دیموکراسی، ئەگەر دادپەروەری نەبێت، هیچ مانایەك بۆ دیموکراسیش نابێت، جگە لە دادپەروەری فیکری و ئابوریی، چونکە دادپەروەی کۆمەڵایەتی سەروەری و کەرامەت بۆ کۆمەڵگە دروست دەکات، لەهەمانکاتدا دادپەروەری کۆمەڵایەتی خۆشگوزارێنیەکی ئابوریش بە یەکسانی بۆ تاکەکان فەراهەم دەکات. هەروەها دەڵێ "ناتوانی ئازادی بونیادبنێی ئەگەر یەکسانی نەبێ" بۆیە ئەمە جەوهەری فیکری ئەلیکس (دی تۆکفێل)ە سەبارەت بە دیموکراسی. .
ئەگەر سەیری تێزەکەی "رێچر سکرتۆن" فەیلەسوفی بەریتانی پارێزخواز بکەین، ئەوا بۆچونێکی دیکەمان دەست دەکەوێت ئەو لە ئارتکلێکی

بەناوی (سنوری دیموکراسی) بڵاوکردوێتەوە کە تێیدا ئاماژە بۆ سەرەتاکانی بنەمای دیموکراسی دەکات و ئەو دەستکەوتە بۆ پرۆتستانەکان لە بەریتانیا دەگەڕێنێتەوە و دەڵێت "کەلتوری پرۆتستانی زیاتر لە کەلتوری ئیسلام لەگەڵ دیموکراسی دەگونجێت".

ئەم وتارەی رۆچر کۆمەڵێك شیکردنەوە هەڵدەگرێت کە دەتوانرێت لەسەر کۆمەڵگەی عێراقی بەگشتی و هەرێمی کوردستان بەنمونە جێبەجێ بکرێت، پێموایە بنەماو پرنسیپە سەرەکییەکانی دیموکراسی ئەوکاتە دەچەسپێت کە دەوڵەتێکی عەلمانیت هەبێت، دیموکراسی دەرهاویشتەیەکی گرنگە لە دەرهاویشتەکانی عەلمانیەت، دیموکراسی جومگەیەکی گرنگی عەلمانیەتە، یەکێك لە مەرجەکانی دیموکراسی عەلمانیەتە، بەڵام مەرج نیە هەمو عەلمانیەتێك دیموکراسی بێت، بەڵام مەرجە هەمو سیستەمێکی دیموکراسی عەلمانی بێت. بۆ نمونە "کۆمۆنیستەکان و فاشیستەکان و کەمالیستەکان" ئەمانە هەمویان عەلمانی بون بەڵام دیموکراسی نەبون.

جۆن دیوی فەیلەسوفی ئەمەریکی پێ وایە "دیموکراسی پەروەردەیی شێوازێکە لە شێوازەکانی چۆنیەتی ڕەفتارکردنی مرۆڤ لە ژیانی ڕۆژانە و تێکەڵابوون لەگەڵ دەوروبەرو و ئاڵوگۆرکردنی بیروڕا ، بەلای ئەو دیموکراسی تەنیا سیستەمێکی سیاسیە نیە ، گرنگی دانی جۆن دیوی بە دیموکراسی پەروەردەی بڕوابوونی عەبەسی و یان بە خۆرای نەبوو ، بەڵکو بڕوا بوونێکی کرداری بوو ، چونکە پێ وابوو ئەم شێوازە لە دیموکراسیەتە گرەنتی بوژانەوە و پێشکەوتنی نەوەکانی داهاتوومانە ."

مارکس پێ وایە " دروستبوونی فەرمانڕوایەکی دیموکراسی لە کۆمەڵگە یەکی سەرمایەداری کارێکی مەحاڵە ، چونکە دیموکراسی مەرجدار بە ترانسفۆرمانسیۆنە لە بنەماکانی کۆمەڵگە ، هەروەها پێکهێنانی هەموو ئەو بزووتنەوانەی لە پێناو یەکسانی سیاسی و گشتاندنی مافی دەنگدان بە هەنگاوێکی پۆزەتیڤ دادەنێ ، بەڵام مارکس لەوبڕوەیەدایە کە توانای ئازدیخوازی دیاریکراوە چونکە پەیوەستە بە جیاوازی چینایەتی ، و ئەو بەربەستانەی کە ئەم جیاوازیانە دروستیان دەکات ، لە هەموو کایەکانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری ، بەلای مارکس هەڵبژاردن ناتوانێ چارەنوسی دەوڵەت دیاری بکات "

یۆرگن هبرماس یەکێك بو لە داکۆکیکاری دیموکراسی بەتایبەتی راوێژکاری و دژی هەمو دیاردەیەکی ناعەقڵانی لە فیکری سیاسی بو، بەلای ئەو کۆمەڵگای هاوچەرخ لەسەر سێ بنەمایە کە ئێخلاقیاتی

گەیاندنە ئەویش پێکدێت لە (دیموکراسیو یاساو دادپەروەری). ڤ□ت□ر بە گەورەترین دوژمنی چەوسانەوەی ئاینی و سیاسی ناسرا بو، دوای ئازادی بیروڕاو عەقیدەی بۆ هاوڵاتیان دەکردو پارێزگاری کردن لە تاك لەبەرامبەر توندوتیژییەکانی دەسەڵاتی ئاینی و سیاسی”

لە روانگەی “ساموئیل هانتینگتۆن” گواستنەوەی کۆمەڵگە بۆ سیستەمێکی دیموکراسی بریتیە لە “قۆناغی گواستنەوەی دەسەڵاتێکی تۆقێینەر بەرەو دەسەڵاتێکی دیموکراتی، واتا گواستنەوەی کۆمەڵگەیە لە قۆناغی دیکتاتۆریەت و دەسەڵاتی تۆقێنەر بەرەوە دەسەڵاتی دیموکراتی، لە کۆمەڵگەی عێراقی بۆ نمونە ئەم گواستنەوەیە ئاراستەیەکی تەواو پێچەوانە بو، دوای دەسەڵاتی تۆقێنەر و دیکتاتۆریەت، بەرەو دەسەڵاتێکی تائیفی و مافیایی و کۆنترۆڵکردنی سەروەت و سامان لەلایەن گروپی جیاجیا لە ژێر ناوی ئاین و نەتەوە و مەزهەب..

لێرەوە بۆمان رون دەبێتەوە کە دیموکراسی هێشتا نەبوەتە سیستەمێك کە بێ کەموکوڕی بێت، هەروەها دەکرێت سیستەمێکی باشتر لە ئایندە بۆ مرۆڤایەتی دروستبکرێت کە لە داهێنانەکانی مرۆڤ بێت، گرنگە بوترێت دیموکراسی پێش ئەوەی سیستەمێکی سیاسی لەناو کۆمەڵگە بێت ئەوا گرنگە سیستەمێکی خزمەتگوزاری مرۆیی و کۆمەڵایەتی و کەلتوری بێت. . کاتێك دیموکراسی توانی زیاتر لە فیگوری خزمەتگوزای وەك لە فیگوری سیاسی نزیك بێتەوە، ئەوکات دەتوانین بڵێین “دیموکراسی راستەقینە”. ئەگەر هەر لە بازنە یاخود فیگوری سیاسی مایەوە ئەوا دیموکراسیەتێکی ساختەیە.

دیموکراسی کەلتورە ئەم کەلتورەش هەروا بە شێوەی هەرەمەکی دروست نابەت، یان ئەوەتا لە رێگای “هابیتیویس” کە کۆنسێتێکی بۆردیۆیانەیە، مەبەستی لە عاداتی کۆمەڵگە وەکو مەکینەیەکی بەرهەمێنێنەری هابیتیوس وەسف دەکات ، لە کۆمەڵگەی کوردیدا واتا پراکتیزەکردنی خۆڕسکانە لە سروشتی ئەکتەری کۆمەڵایەتی بونی هەیە، هەبونی ئەم کەلتورەش بێ ئەوەی ئەو پێشتر ئەو وشیاریەی لەلای دروست بوبێت کە بەشێکە لە پرنسیپەکانی دیموکراسی پراکتیزەی کردوە، بۆیە دەتونین بڵێن لەسەر ئاستی کەلتوری هابیتیوس دیموکراسی بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ پراکتیزکراوە، بەڵام لەسەر ئاستی دامەزراوەکان ئەم سیستەمە بونی نەبوە..

سەرچاوەکان

http://almoasher.ps/%D8%B1%D8%B5%D9%8A%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A

F%D9%8A%D9%85%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%B7%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82%D9%8A-%D9%84%D9%8A%D8%B3-/%D9%81%D9%8A-%D8%B5%D9%86%D8%A7%D8%AF%D9%8A
-تهانى صلاح ، الديمقراگيه فى عيون المفكرين الفلاسفه ، الاهرام ، الخميس 9 من رجب 1435 هـ 8 مايو 2014 السنه 138 العدد 46539.
Alain Touraine ,Qu’est-ce que la démocratie? Paris: Fayard, 1994, 297 p
Alain Badiou: élections, piège à cons? France 2, “Avant-premières” 01/03/2012

- د. ماهر الشريف ، فوكوياما و “نهايه ” الديمقراگيه الليبراليه، حزب الشعب الفلسگينى ، 3/12/2017
http://ramdane.marocprof.net/post/111960
MARIA JOSÉ VILLAVERDE, La democracia en América: bicentenario de Tocqueville, https://elpais.com/diario/2005/12/26/opinion/1135551610_850215.html
، التربيه و الديمقراگيه جون ديوى نموذجا – مغرس (مغرب برس) موقع مغربى يقدم خدمه فريده لأخبار ، 31/08/2013.
حسانى محمد
https://journals.openedition.org/philosophique/891

فرە سیمایی تاك، لە دەقەوە بۆ واقیع مەحوی سەیادێك(1) بۆ دۆزینەوەی خود … نەبەز گۆران

پرسیارێك هەمیشە لە خەمانیدەكەین، پرسیاری فرەسیمایی تاكە، بۆچی تاكی ئەمە تاكەكە، سیمایەكی راستەقینەی نییە و بە هەر فەزایەك سیمایەكی هەیە و، سیما راستەقینەكەی نادیارە؟ فرە سیمایی بەشەكە لە دونیای مەدەرن، یان ڕەگوێشەكانی قوەترن؟ فەزای خەزان و فەزای پەروەردە و، فەزای گشتی كەمەلگە، چ جەرە مرەڤەك بەرهەمدەهەنن؟

ئایا لە دونیای پێش مۆدێرنەدا ئەم فەزایانە چۆن بوون و، چ جۆرە مرۆڤێکیان بەرهەمهێنانەوە؟ بۆ ئەوەی فرەسیمایی بناسین، پێویستە خوێندنەوە بە کام لە دەقەکانی پێش مۆدێرنەتە بکەین؟ پرسیارکردن لە سیما راستەقینەکەی مرۆڤ، پرسیارکردنە لە ئێستای تاك، یان پرسیارکردنە لە رەگوڕیشەیەکی دورتر؟ نەریت و ئایین، وەك دوو چاوی گەورە بەسەر تاکەوە، چ کاریگەرییەکیان لە دروستکردنی تاکی فرە سیمادا هەیە؟

ئەمانە کۆمەڵێك پرسیارن، ئەم پرسیارانە رێگامان بۆخۆشدەکەن، لەناو دونیای فیکر و ئەدەبی کورددا بەشوێن وەڵامەکانییاندا بگەڕێین. دونیای ئەمە، دونیایەکە بنەمای هەموو چەمکەکانی لەناو ئەدەبدان، چ ئەدەبی کلاسیك، چ ئەدەبی مۆدێرن و پاش مۆدێرن. ئەومیراسە ئەدەبییەی هەمانە، میراسێکە لەناو دەقەکانیدا کەی ئەو چەمکانە بوونیان هەیە لە ئێستادا دەرگیریان دەبین. بە گەڕان بەشوێن رەگوڕیشەی فرەسیماییدا، خوێندنەوەیەك بۆ دەقێکی (مەحوی) دەکەم، تاکو ئەو دەقە بکەمە دەلاقەیەك لەوەوە بە ئێستا بڕوانم.

یەکەم دەقی ناو دیوانەکەی (مەحوی) یەکەم دەقە، دەمانباتە ناو ئەو فەزا گشتییەی کۆمەڵگە و لەوەوە فرە سیمایی و نەبوونی سیمای راستەقینەی تاکمان پێدەناسێنێت. هەڵبەتە ئەم دەقە، دەقێکە سەر بەدونیای پێش مۆدێرن. ئەو دونیایەی دەسەڵات بریتی نییە لەو چاوە گەورەیەی بتوانێت تاك کۆنترۆڵبکات و بیخاتە ژێر هەیمەنەی خۆی و، ناچاریبکات لەبەر مانەوەی زوو زوو سیماکانی خۆی بگۆڕێت. یانی سەردەمی دەقەکە دەسەڵاتی کۆنترۆڵکەر و ئاراستەکەری مۆدێرن بوونی نییە و لەشوێنی ئەو تایپی دیکەی دەسەڵات بوونیان هەیە، کە ئەشێت بە نەریت و ئایین، وەك دوو تایپی هەژموندار بەسەر تاکەوە بە دەسەڵات وێنایان بکەین . بەهەمان شێوە سەردەمی دەقەکە پەروەردەی مۆدێرن وەك پەروەردەی چاودێریکەری تاك بوونی نییە.

تەنها سێ فەزا هەیە تاك لە رێگایانەوە گەشەی خۆی تیایاندا ببینێتەوە، فەزای خێزان و فەزای گشتی کۆمەڵگە و، فەزای پەروەردەی ئایینی. هەریەك لەم فەزایانەش لەچوارچێوەی سنووری خۆیاندا، کاریگەری لەسەر بەرهەمهێنانی تاك دادەنێن. نە لە فەزا گشتییەکەدا شار بە واتا راستەقینەکەی بوونی هەیە، تا بتوانێت تاك بخاتە ژێر چاودێری خۆی و ناچاری فرە سیمایی بکات، نە فەزای خێزان خاوەن ئەو کەرەستە فیکر و نوێیانەن لە مۆدێرنەدا هەیە، تا تاك بخەنە دۆخی ناچارکردنی فرە سیماییەوە. تەنها فەزای پەروەردەی ئایینی و نەریت، وەك دوو چاوی بەهێز و دوو دەسەڵاتی گەورەی کۆمەڵایەتی،

دنەدەر دەبن تاك بخەنە دۆخی ونكردنی سیماكانی خۆیەوە. واتە دەقەك□ ه□ی ق□ناع□ك□، ق□ناع□ك□ چ لەرووی پەروەردەوە،چ لەرووی فەزای گشتییەوە، تاك ئەو فشارە گەورانەی لەسەر نییە، كە تاكێكی سەردەمی مۆدێرن، یان تاكێكی ئێستا لەسەری□□تی. ئەمما لەو فەزا كلاسیكیەشدا، فرەسیمایی دەبێتە یەكێك لە دەردە گەورەكانی تاك و، شاعیرێك دێت لە دەقێكدا ئەو فرە سیماییەمان بۆ وێنادەكات لە قۆناغی ئەودا بوونی هەبووە و، لە ئێستادا بوەتە شوێنی پرسیار و گومانی كۆمەڵناسەكان و بەردەوام بۆ رەگوریشەكەی دەگەڕێن.

لەگەڵ خوێندنەوەی دەقەكەدا، هەوڵدەدەم هەرسێ پایە بنەرەتیی□ك□ □□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□ □ □□□□□□ ف□زای گشتی كۆمەڵگە_ بخەمە ناو چوارچێوەی دەقەكەوە. كە هەریەك لەم پای□ بن□وان□ك□ن بۆ دروستكردنی تاك و، بەرهەم هێنانی تاك. تاك هەمیشە لەژێر سێبەری ئەم سێ پایەوە تێدەپەڕێت و، هەریەك لەو سێ پایە كاریگەری□□كی تەواو لەسەر ئەو خودە دروستدەكەن، كە لە كاتی هوشیاریی و گەشەكردنیدا، ئیشكالی گەورەی دەروونی و فرە سیمایی و كردەیی هەڵدەگرێت. بێگومان كۆمەڵگەیەك نییە، تەواوی تاكەكانی تەندروست ب□ن، كۆمەڵگەیەك نییە تەواوی تاكەكانی دەمامكیان فڕێدابێت و حەقیقەتی خۆیان دەرخەن.

كۆمەڵگەیەك نییە تاكەكانی رووتی پەتی بن و، بەیەك سیماوە لەناو رووبەری ژیاندا نمایشی خۆیان بكەن. وەلێ كاتێك فرە سیمایی و نەبوونی سیمای راستەقینە دەبێتە مۆدێلێك لە زۆرینەی تاكی ناو كۆمەڵگەیەك، ئیدی ئەم دۆخە دەبێتە شوێنی بیركردنەوە و قسە لەسەركردن. ئێستای ئێمە ئەو ئێستاییە مۆدێلێك لە ژیان بوونی هەیە، ئەم مۆدێلە تاكەكان بەرەو ئەو شوێنە دەبات بەبێ دەمامك نەتوانن لەناو ئەو مۆدێلە ژیانەدا بژین. خود بوون، لەجەوهەرەكەی داماڵدراوە و كراوەتە خودبوونێكی رووكەشی. خودبوونێك لە جەوهەریدا هیچ واتایەكی ژیانی هەڵنەگرتووە و، بە جەوهەرێكی بەتاڵەوە ژیان دەكات بە نمایشێكی روكەشانە. ئەم خودە رووكەشە، خودێكی راستەقینەی خودبوون نییە، خودێك نییە بتوانێت بەبێ فرەسیمایی بژیت. ئەشێت لە زۆر شوێندا ئەم خودە روكەشە، باس لە خودبوون بكات. یان بە زمانە باوەكە باسی (خۆت بە!) بكات. ئەما پێمان نال□□ت: چ جۆرە خۆبوونێك؟ خۆبوون لای ئەم كارەكتەرە بەستراوە ب□ جۆری نمایشەكانیی و بەستراوە ب□ جۆری كاڵاكانییەوە.

هەندێكجار ئەم خۆبوونە نمایشییە دەگاتە ئاستێك، ئیدی دەبەسترێت بە شێوازی جلوبەرگەو چاوی ئەویتری دەرەوەی خۆی! خودێك لە

ئارادایە بە بە چاو زمانی ئەویدیکە ماناکانی خۆی لەدەستدەدات و، هەموو بوونەکی خۆی دەبەستێت بە دادانپیانانی ئەویترەوە. زۆری خاوەنـانی ئەم مۆدێلە لە ژیـان، دەبـن بە دوو بەشەوە. بەشێکیـان خودبوون دەبەستن بە شێوازی ئازادی جلوبەرگ و نمایشی جەستەوە، بەشەکەی دیکەیـان دەیبەسـتن بە شێـوازی داپۆشینـی جەسـتەیان و گەڕانەوە بە نەریت و دووبارەکردنەوەی نەریت، واتە نەریت دەکەنە وێسـتگەی خودبـوون! هەردوو بەشەکەش سـیما راسـتەقینەکەی خۆیـان دیارنییە و، لەناو دوو مۆدێل لە ونبوونی خوددا، سەرقاڵی نمایشن. نمایشەکانیان لەبری دەرخستنی سیما راستەقینەکەیان، سیمای دیکە و دەمامکی دیکەیان بە دیاری دەکات. هوشیارییەك لەم دوو مۆدێلەدا بەدیناکرێت، ئەوەی بەدیدەکەیت نمایشە لە دوو شوێنی جیاوازدا، شوێنێـك زۆر روکەشـی و جەسـتەیی، شوێنێـك زۆر نەریتـی و زمـانی سەفسەتەیی.

هەردوو رووبەرەکەش دووانـن لەو دوو رووبەرەی تـاك لە خودبـوون دوردەخەنەوە و، دەیکەنە تاکێـك تەواوی کـردەو وتنەکـانی لەببەتە خودبـوون! دەقەکەی (مەحـوی) دەروازەیەکە تـا لەوێـوە لەنـاو فەزا گشتییەکە و فرە سیماییەوە خوێندنەوە بکەین بە تاك و سیماکانی و، بیبەستینەوە بە دونیای ئێستاوە. (خوێنەر دەبێت ئەوە بزانێت، من دەقەکە لە سیاقی تەفسیرە ئاینییەکە دەهێنمە دەرەوە و، لە سیاقێکی دیکەدا خوێنـدنەوەی بۆ دەکەم. بۆ مـن ئەم دەقە دەقێـك نییە لە دیـدگایەکی ئـایینییەوە تەفسـیربکرێت. بەڵکـو دەقەکە پەیوەنـدی بە کوردبوون، خودبوون و، فرە سیمایی و ئەویتری فرە سیماوە هەیە. ئەم دەقە نیگایەکە لە سەر تاك و کۆمەڵگە. نیگایەك نییە بۆ تەفسیرێکی ئایینی پەتی و داماڵدرێت لە ماناکانی دیکە.)

“لەم بەحری فیتنە، بەڵکی نەجاتت بدا خودا…داوێنی باخودا بگرە، بەردە ناخودا.(2)”

فەزای گشتـی فەزایەکـی نـاجۆرە. فەزایەکە زمـانی سەفسـەتە تێـدا باڵادەستە. زمانێك کە هەموو بەهاکانی داماڵیوە و لە دونیایەکی گوتاربێژیـدا وێنـای ئەویتـر و خۆی دەکـات، فەزای فیتنە و پـارچە پارچەکردنە. هیچ پەیوەست بوون و پەیمانێکی کۆمەڵایەتی لەشوێنی خۆی نەماوە. زمان وەك باڵادەستییەکی گوتاری، سەرجەم پەیمان و پەیوەندییەکانی هەڵتەکاندوەتەوە و سەرقاڵی دروستکردنی ناکۆکی و فیتنەیە. لەم فەزا فیتنەیـی و پڕ تـرس و گومـانەدا. چینەکـان و پێکهاتەکان و تاکەکان لە جیهانێکی ناتەندروستدا دەژین. جیهانێك ئەویتر و خود، لە دۆخێکی ناجۆری بەرامبەرکێییدان. دۆخێك کە هیچ کام ناتوانێت ئەویتر قبوڵبکات و، خود لەناو جیهانێکی فیتنەیەدا

جەوهەرەکەی خۆی لەدەست داوە. چەمکی [illegible] لە واتا ئایینیەکەی دێتە دەرەوە و، واتایەکی کۆمەڵایەتی وەردەگرێت. واتایەك هەموو تاکەکانی ناو رووبەرە گشتییەکە، سەرقاڵن بە وێرانکردنی یەکترەوە.

ئەم سەرقاڵبوونە بە وێرانکردنی خودەوە، ترسێکی دروستکردوە هیچ خودێك ناتوانێت لەم فەزایەدا مانا بەخۆی بدات و، هەر خودەو بە پێی وێناکردنی ئەویتر سیمایەك بە خۆی دروستدەکات. ئیدی ئەوەی بە نووسەر دەمێنێتەوە، پاڵانەوەیە لەو خودەی ناو فەزا فیتنەکە تا حەقیقەتێکی پیشانبدات. حەقیقەتەکە دەستگرتنە بە ئەویتری دەرەوەی جیهانی فیتنە. ئەویتر ئەوەکی باڵادەستە، ئەوەکە تاك دەتوانێت لەگەڵی دەستی پێوەگرت، ئیتر لەم جیهانە ناجۆر و فیتنەییە بچێتە دەرەوە و خودبوونی خۆی و بەشێك لە و حەقیقەتە بدۆزێتەوە، لە فەزا گشتییەکەدا لێیبونبووە.

بە دیوێکی دیکەدا، خودبوونەکە خودبوونێك نییە تەنها لەناو فەزای گشتی کۆمەڵگەکەیدا توشی فیتنە بووبێت، بەڵکو کۆی جیهانەکە فیتنەیەکە بە سڕینەوە و نەهێشتنی خود، جیهانێکە نایەوێت ئەو خودە بوونی هەبێت و خۆی بناسێت، لەبەری ئەمە فەزایەکی فیتنەیی دروستدەکات، تا ئەو منە کوردییە، یان ئەو خودە کۆمەڵایەتییە، لە خودبوونی خۆی بکەوێت و ببێتە کارەکتەرێك کە ئەو نییە. گەڕانەوە بە دەستگرتن بە ئەوی [illegible]ی باڵاوە، گەڕانەوەیە بە ناسینی خودەکە. مانای [illegible] لەمەڕەدا تەنها مانایەکی ڕەمزی ئایینی نییە بە باڵادەستەت، مانایە بە حەقیقەتێك لەناو ئەو حەقیقەتەدا خودی فرەسیما لەناو فەزا گشتییەکە کۆتایی دێت و، سیما راستەقینەکەی خۆی دەدۆزێتەوە. ئەرکێکی ئەوی باڵادەست شارێگای دەرچوونە لەو جیهانە فیتنەییەی (بەقەولی شاعیر)کە وێنای کردوە. (هەرچەندە پاڵانەوە وەك شیعری ناخوێنرێتەوە و، پاڵانەوە هەر پاڵانەوەیە، بۆیە لەم دەقەدا پاڵانەوە بە واتا شیعرییەکە خوێندنەوەی بە ناکرێت و، لە سیاقی کۆی دەقەکەدا خوێندنەوەی بە دەکرێت. ئەرکی شیعر پاڵانەوە نییە و، یەکێك لە ئەرکە بنەڕەتییەکانی شیعر، دژ بە زەلیلبوون و دژ بە پاڵانەوەیە.) دەقەکە لەو ساتەی ئامۆژگاری خودی ناو جیهانە شێواوەکە دەکات، دەیەوێت دەست لە هەموو ئەویترێکی کەشتییەوان هەڵگرێت. ئەویتری کەشتییەوان، ئەشێت ئەویتری دەسەڵات بێت، یان ئەویتری دەرەوەی دەسەڵاتی کورد بێت.

ئەو ئەویتری کەشتییەوانە، ئەوەکە بەسەر خوددا باڵادەستە و جۆرێکە لە فریودان، ئەشکرێت ئەوی تری کەشتییەوان خۆی بەرهەمهێنەری ئەو جیهانە فیتنەیە بێت. بۆیە دەقەکە ترس لە کەشتییەوان دەبەستێتەوە

بە ترس لە جیهانە فیتنەیەکە. ترس لە جیهانە فیتنەیەکە و دەرچوون لێی، دەرچوونە لە کەشتییەوانیش. دەروازی دەقەکە دەروازەیەکە فەزایەکمان پیشاندەدات، لەو فەزایەدا جیهان لە دۆخێکی شێواوی فینتەیدایە، ئەم دۆخە شێواوە فیتنەیە کەشتییەوانی هەیە و خۆ بەستنەوە بە کەشتییەوانەکەوە، ناکاتە ئەوەی لەو دۆخە شێواوە بێتە دەرەوە و خۆتی تیابناسیت. لە نێوان جیهانە فیتنەیەکە و کەشتییەوانەکەدا، دەقەکە رێگای سێهەم بۆ رزگاربوون پیشاندەدات.

رێگای ئەویتری باڵا. رێگای ئەویتری باڵا□□□□ رێگای دەرچوونی تاکە لە دۆخێکی شێواوە بۆ دۆخێکی خودبوون. خودا وەك حەقیقەت، نەك وەك تەفسیرە کلاسیکییەکەی گوتاربێژان و سەفسەتەچیان. چونکە دەقەکە بیرکەرەوەیەك خاوەنییەتی، ئەو بیرکەرەوە خۆی لەناو فەزایەکی سۆفیگەریدا سەیری دونیاو دین و حەقیەتی خودا دەکات. ئەو فەزا تەسەوفییە فەزایەك نییە بە یەك جۆر تەفسیر و یەکجۆر تێگەیشتن، فەزایەکە چەندین رەهەند لەناوخۆیدا هەڵدەگرێت و، لەناو ئەو فەزایەدا دۆزینەوەی خود پەیوەستە بە دۆزینەوەی حەقیقەتەوە. بە واتایەکی تر، هەموو دەرەوەیەکی ئەم فەزایە، لای نووسەر، فیتنەیی بێت و جۆرێك بێت لە خۆونکردن. یاخود، بانگێشتکردنی تاك بۆ ناو حەقیقەت، بانگهێشتکردنێك بێت تاك بکاتە تاکی □□□□□(3)ی. ئەو تاکەی نەتوانێت سیمای هەبێت تا حەقیقەتێك و هێزێکی باڵادەست سیمای پێببەخشێت. دەرچوون لەو هێز و حەقیقەتە باڵایە، دەرچوونە لە خودی خۆی و، خۆخستنە ناو فەزایەکەوە فیتنە و فرە سیمایی شوێنی سیما راستەقینەکانی خود دەگرێتەوە.

بێگومان لەناو ئەم دەقەدا سێ پایەکە بوونیان هەیە. پایەی فەزای گشتی، جیهانی فیتنەیە. پایەی کەشتییەوان، فەزای دەسەڵاتە، پایەی داوەنی باخودا، پەروەردەی ئاینیی و دۆزینەوەی خودە. فەزا گشتییەکە بە تەواوەتی لەکتەرزاوە و دەقەکە بە فەزایەی فیتنەیی وێنای دەکات، ئەم فەزا فیتییە بوەتە رووبەرێك خود تێدا وندەبێت و هیچ سیمایەکی راستەقینە لە خودا نابینی. کەشتییەوانیش کە ئاماژەیە بە دەسەڵاتی بەرێوەبردن، یان دەسەڵاتی شوێن. نە دەتوانێت ئەو خودە لەو فەزا گشتییە پڕ فیتنەیە بهێنێتە دەرەوە، نە دەشیوێت ئاڵوگۆڕێك بەسەر ئەو فەزایەدا بهێنێت و بیخاتە دۆخێکی تەندروستەوە. بۆیە دەقەکە جارێکی دیکە تاك هوشیار دەکاتەوە بە دەرچوون لەو دوو پاییە و تاك بەئاگا دەنێ پەروەردەیەکی دیکە هەڵبژێرێت. ئەو پەروەردەیەی دەقەکە بەیانی دەکات، پەروەردەیەکی ئاینی سۆفیگەرییە. خاوەن دەقە خۆی لەناو ئەو

پەروەردەیەدا دەژی و هوشیارە بە هەردوو پایەکەی دیکە، چ فەزا گشتییەکە و چ دەسەڵاتەکە. دەشزانێت تاکێك گەر داوێنی باخودا بگرێت، دەچێتە ناو جیهانێکی دیکەوە، جیهانێك بیرکردنەوەی تێدا یە و جۆرێکی دیکە لە دونیابینی تێدا یە.

ئەو جیهانە سۆفیگەرییەی دەقنووس خۆی تێدا دەژیت و خۆی تێدا دەدۆزێتەوە، جیهانێکە دورە لەو وێنا فیتنەیەی فەزا گشتییەکە تێیدا یە. بە شێوەیەکی دیکە بانگکردنی تاکە بۆ دونیایەکی تایبەت. دونیایەك تاك نەبێتە گشت و، لەناو گشتدا بوونی تاك وێنەی خۆی وننەکات و ببێتە بەشێك لە فەزا گشتییە ناتەندروستەکە بتوێتەوە. لەیەکەم رستەدا دوعا بۆ تاك دەکات لەو دۆخە بێتە دەرەوە، ئەما لە دووەم رستەدا راشکاوانەتر بانگی دەکات، بۆ ناو جیهانێك دەتوانێت لەوێدا خودبوونی خۆی بدۆزێتەوە و مانایەك بە بوونی خۆی بدات. سەرەتای دەقەکە سەرەتایەکە دژ ئەو مۆدێلە لە ژیانەیە لە فەزای گشتیدا تاك دەبێتە بەشێك لەو فیتنەیەی واتایەك بۆ تایبەتی بوون و ئازاد بوون و بیرکردنەوە ناهێڵێتەوە. دژبوونە لەگەڵ فرە سیمایی و نەبوونی خودێکی روون. هوشیاری بە دونیای دەرەوە، هوشیارییە بە بوونی خۆت.

گەر دەقەکە لە سیاقە کۆمەڵایەتییە دیاریکراوەکە بهێنینە دەرەوە و، لە فەزاکەی گەورەتردا تەماشای بکەین. دەتوانین جۆرێکی دیکە خوێندنەوەی بۆ بکەین، جۆرێك کە پەیوەندی بە □□□ کوردی و، ئەویتری بێگانەوە هەیە. ئەو منە کوردییە لەناو فەزایەکدایە ئەویتری بێگانە دروستیکردوە و هەمیشە کار بۆ ئەوە دەکات، منە کوردییەکە نەتوانێت خۆی بناسێنێت. دەقەکە بە ئاگاییەوە ئەو منە کوردییە هوشیار دەکاتەوە لەو فەزا نادروستەی کە ئەویتری بێگانە دروستیکردوە بێتە دەرەوە و، بەشوێن خۆیدا بگەڕێیت. بێگومان گەڕان بۆ منە کوردییەکە، لای دەقەکە لەناو خودی باڵادایە و، ئەو خودە با□ادایە حەقیقەتێك و هێزێك و وزەیەك دەدات بەو منە کوردییە، تا سەرلەنوێ خۆی هەڵبچنێتەوە و، خۆی بدۆزێتەوە. جیهانی فیتنە جیهانێکە هیچ منێك ناتوانێت لەناو ئەو جیهانەدا من بێت، هەمیشە جەماوەری بوون، شوێنی من بوون دەگرێتەوە.

جیهانی فیتنە جیهانێکە من دروستیناکات و گشت دروستیدەکات. ئەم گشتە بۆیە لەم جۆرە فەزایانە دروستدەکات، تا هیچ منێکی کوردی دروست نەبێت ببێتە مەترسی بۆ ئەویتری بێگانە. ئەرکی کەشتییەوانیش لە دەقەکەدا، ئەرکێکی رەدکراوەیە، ئەرکێکە جیهانی فیتنەکە چەندە مەترسین لەسەر منە و نبووەکە، کەشتییەوانیش هێندە مەترسییە. دۆخی

فیتنە بە ونبوونی من دروستکراوە، دەق وەك دەرگایەك لەو دەخە ترسناکە تاك هوشیار دەکاتەوە و بانگەشتی سەر خوانی منی دەکات. جیهانی فیتنەکە گەمارۆ دراوە بە ئەویتری بێگانە، ئەویتری بێگانە دەیەوێت ئەم ئاڵۆزییە دروستبکات، تا منی کوردی لەو ئاڵۆزییەدا نەپەرژێتە سەر خۆناسینی و، لە رێگەی ئەو دونیا ئاڵۆزەوە خۆی فەرامۆشبکات. هەر خۆ فەرامۆشکردنێکی و هەر خۆ لەبیرکردن و پشتکردنێك لە خودناسینی، بەرگرییەکە لەو جیهانە فیتنەیەی ئەویتری بێگانە دروستیکردوە و کردویەتی بە فەزای ژیانی گشتی. بە پێچەوانەشەوە، دەزینەوەی خود، دەرکردنی جیهانی فیتنە و پاککردنەوەی فەزا گشتییەکەیە لە شێواوی بوون.

“بەکەس منم، کەسێك لە زوبانم بگا نییە… هەمدەم خودا نەناسن و دەم پڕ لە یاخودا.(4)”

جەوهەری فرە سیمایەکە لەم بەشەی دەقەکەدا روونەدەبێتەوە. لەسەرەتاوە هوشیاری دەدرێت بەتاك تا لەو فەزایە خۆی رزگاربکات خودبوونی خۆی لەوندەکات. بەڵام لە بەشی دووهەمدا ئیدی فرە سیمایەکە وێنا دەکێشێت. بەر لەوەی بەینە سەر قسەکردن لەسەر فرەسیمایی لەم بەشەی دەقەکەدا. قسە لەسەر تاقانە بوون دەکەین. ئەو تاقانە بوونەی هیچ کات تاك بوونی خۆی لە گشتدا ونناکات. ” پرسی تاقانە لە فیکری دۆلۆز و فۆکۆ گرنگییەکی زۆری پێدەدەن. لە کۆمەڵگەی مۆدێرندا سوژە شوناسەکی رەقهەڵاتوی بەسەردا سەپێنرا. سوژە گۆڕا بە ئۆبژەی ئەبستمە. بەڵام پرسی تاقانەیی بەتەواوەتی گۆڕدراوە بە پرسی ئازادییەوە. مرۆڤ بە ئەوەی مرۆڤی ئازاد و تاقانەیی بێت، دەبێت سوژەکەی نە گۆڕابێت بە ئەبستمە.

دەبێت ئازادی وەك پێگەیەکی مێژوویی، تایبەت، دیاریکرا و بێهاوتا لەبەرچاو بگیرێت. ئازادی و تاقانەیی شتگەلێکی میتافیزیکی نین کە درابێت بە سوژە.(5) تاقانەیی دروستکردنی رووبەرێکی تایبەتە، لەو رووبەرە تایبەتەدا تاك فەزایەکی تایبەت و جیاواز دروستدەکات. خودی تاقانە خودێکە لە هەرشوێنێك دەرکی بە ونبوونی خۆی کرد، لەو شوێنە دێتە دەرەوە و دەچێتەوە ناو رووبەرە تایبەتییەکەی خۆی بە ئەوەی بوونی نەبێتە نەبوو. تاقانەی بوون پرسێکە بەستراوە بە ئازادییە و هوشیارییەوە، ئازادی بیرکردنەوە و ئازادی جوڵە و ئازادی دونیابینی. ئازادییەکە ئەم ئازادییە لەناو گشتدا واتایەکی دیکەی دەبێت و دادەماڵدرێت لە واتاراستەقینەکەی خۆی. سوژە بە ئەوەی نەبێتە ئێستەمێکی رووت لەناو گشتدا، لە رووبەر خۆیدا تاقانەیی بوون هەڵدەبژێرێت و لەوەوە سەیری کەی ئەو سوژانە

دەکات، لەناو گشتدا بوون بە ئەبستەمە. بەکەسبوونی دەق، کە هیچ کەسێك لە زمانی تێناگات، بەکەسبوونێکی تاقانەییە.

بەکەسبوونەکە چەندین خوێندنەوەی هەڵدەگرێت و هەریەك لە خوێندنەوەکانیش دەمانبەنەوە سەر هێڵێکی گشتی کە هوشیاریی دەق و ئازادی دەق پیشانمان دەدەن. لەناو رووبەرە کۆمەڵایەتییەکەدا، ئەم بەکەسبوونە ئەو تاقانەیی بوونەیە، گشت بە مەترسیدەزانێت لەسەر رەنگی خۆی. لەدەرەوەی گشت بە خود دەگەڕێت و دەرەوە بوونەکەی دەیکاتە بەکەسبووێك ئەوانی تری دەرەوەی خۆی نە لە دونیاکەی تێدەگەن، نە لەو زمانەی دونیای پێدەخوێنێتەوە. تاقانەبوون نایکاتە بکەرێك ناچار بە دەرەوە بێت، ناشیکاتە بکەرێك دونیاکەی خۆی تێکەڵ بە دونیای دەرەوەی خۆی بکات، لە گۆشەی تاقانە بوونەوە نیگایەك لە ئەویتری دەرەوە دەکات و، تێنەگەیشتنی ئەویتری دەرەوە دەبێتە خەمێك بۆی. کاتێك دەرەوە یەك جۆر زمان، یەك جۆر دونیابینی، یەك جۆر فەزایان هەیە، ئیدی زمان و دونیای تاقانە دەبێتە زمان و دونیایەکی نەناسرا و نەزانراو. بەڵام ئەم نەناسراو نەزانراویی بوونە، نەبینینی ئەویتری ناو فەزا گشتییەکەیە. نەبینینێك کە ئیدی ئەوەی ناو فەزا باوەکە، بە خود ناگەڕێت و هەموو خودێکی راستەقینە بە نەناسراوی و تاقانەیی دەمێنێتەوە. نەبینینێك فەزا گشتییەکە شێواویەك بەرەوەی دەبات، بە هەموو بکەرێکی هوشیار ئەو فەزا گشتییە نامۆ دەبێت و تاقانەیی بوونی دەردەخات.

خودی بەکەس و تاقانەکە، وێنای دەرەوەمان بۆ دەکێشێت. وێنایەك "هەمدەم خودا نەناسن و دەم پێ لە یاخودا." نە خۆیاندەناسن، نە حەقیقەت و، نە ئەویتری دەرەوەی خۆیان. ئەما بە فریودانی یەکدی، بەردەوام دەمیان پێیە لەو حەقیقەتەی نایناسن و حەقیقەتەکە لای ئەوان بە ناسینی نییە، بە فریودانە. سیمایەکی راستەقینە و زمانێکی راستەقینە لە ئارادا نییە، ئەوەی هەیە فرە سیمایی و زمانی فریودەرانەیە. ئەم زمانە فریودەرانەیە لەو سنوورەدا نامێنێ لە چوارچێوەیەکی دیاریکراودا بەکار بێت بە یەکتر تەفرەدان، بەڵکو دەگوازرێتەوە بە حەقیقەتەکان و حەقیقەتەکان دەکاتە یارییەکی زمانەوانی و بەکاریاندەهێنێت. ژیان لەم فەزا تەفرەداوەدا دەبێتە ژیانێکی پر لە دەمامك. "مرۆڤ تەنها لە رێگای هوشیارییەوە دەتوانێت، پێگەی شایەستەی خۆی بەدەست بهێنێت.(6) پرسی تاقانەی دەبەسترێتەوە بە پرسی هوشیاری و ئازادییەوە. لە دەقەکەدا ئەم پرسە راستەوخۆ گرێدراوە بە هوشیارییەوە و، تاقانە بوونەکە لەو

گەشە نیگایەوە دەردەکەوێت هوشیارییەک لە نووسەردا هەیە. ئەم هوشیارییە هەم دونیاکەی لەوانی کە جیاکردۆتەوە، هەم زمانەکەی بووەتە زمانێک ئەوانی کە لێی تێناگەن. خود ناسینەکە لەناو دونیایەکی هوشیاردا دەردەکەوێت و، دونیای ناهوشیار و بێئاگایی، دونیاییەکە فرە سیمای و تەفرەدان تێدیدا باڵادەست دەبن.

بەگومـان واقیعـی دەقەکە، بەسـتراوە بە واقیعێکـی نەریتـی و ئـایینییەوە. بابەتی ئایین بە دیوە سەفسەتەییەکەدا، لەگەڵ نەریتدا دوو هێزی گەورەن تاک گەمارۆ دەدەن. ئەم دوو هێزە ناهێڵن حەقیقەتی تاک دەرکەوێت و، لەبری دەرخستنی دیوە راستەقینەکەی تاک، فرە دیوی و فرە سیمایی شوێنی دەگرنەوە. گەر بە زمانێکی میللی تر وێنای بکەین، (دوو ڕوویی، یان فرە ڕوویی.) دەبنە بنەمایەک بۆ تەماشاکردنی تاک. هەژموونی ئایین و نەریت، هەژمونێکن لە هەموو شوێنێک دەسەڵاتی خۆیان جێگردەکەن. دوو لەو پایە بنەڕەتییانەن دەسەڵاتەکەیان نەبەستراوە بەشوێنەوە و دیار نییە. دەسەڵاتێکی نادیارە و بەردەوامیش ئامادەیی هەیە. ئەم دوو دەسەڵاتە نادیارە دەچنە ناو کونجە تاریکەکانی تاک و کۆمەڵگەوە.

لە هەموو کردەیەک و وتنەکی کۆمەڵگەی نەریتی و تاکی نەریتیدا ئامادەییان هەیە. کاتێک تاک دەیچەیەک نامێنێتەوە بۆی و لە لایەن ئەم دوو دەسەڵاتە تارمایی ئاساییەوە ژیانی گەمارۆدەدەن، بە خۆگونجان لەگەڵ ئەویتر و لەگەڵ کۆی گشتدا، پێویستی بە هەڵگرتنی دەمامکی جۆراوجۆر دەبێت. ژیان لە دەرەوەی نەریت و ئایین، ژیانێکە لە دەرەوەی قبوڵکردنی کۆمەڵگە و شگتەوە، تـاک بە ئەوەی لەم بازنەیە نەکرێتە دەرەوە، لە چوارچێوەی بازنەکەدا بە دەمام پێشینەوە نمایشی خۆی دەکات و پێویستی بەوە نابێت خۆی بێت، لەبری خۆبوون، دەمامک بوون دەیکاتە تاکێک لەناو بازنەکەدا گشت قبوڵی بکەن. دەقەکە بەبێ ئەوەی دەست بخاتە سەر نەریت و ئایین بە دیوە سەفسەتەییەکەیدا و بەبێ ئەوەی ناویان بهێنێت، کۆی فەزاکە بەڕوونی دەست نیشاندەکات. لەو شوێنەی بانگێشتی تاک دەکات بە گرتنی (دامێنی باخودا) لەو شوێنەدا ماڵێکی جیا پیشانی تاک دەدات. ئەو ماڵە جیاییە ماڵێکە خودی نووسەر تێدا هوشیاری خۆی بەدەست هێناوە.

ماڵی سۆفیگەری و ماڵی خانەقا، پێکەوە دەبنە ماڵێکی تاقانەیی، ماڵێک هوشیاری شوێنی دەمامکەکان دەگرێتەوە و بکەری ناو ئەو ماڵە، بکەرێک دەبێت چ خودی خۆی و چ ئەویتری دەرەوەی خۆی بە هوشیارییەوە دەناسێت. گەڕانەوە بە ئەو ماڵەی دەق لە تـاکی دەخوازێت، گەڕانەوەیە بە خود ناسی و حەقیقەت ناسی.

” چ دیمەنێك! كۆمەڵگە خەریكی دابەشبوونی بێكۆتاییە بە جۆرەها ڕەگەز، كە بەرق و كینەی سوك، ویژدانگەلی ئازار چێشتو و سوكایەتیی دەندانەوە دژی یەك وەستاونەتەوە. (7) ئەم دابەشكارییە لە دونیای فیتنەدا، دابەشكراییەكە پرسی ئازادی تاك دەخاتە پەراوێزەوە. بە واتای تێگەیشتن بە ئازادی بە مانا پۆتییەكەی، دەقەكە نایەوێت لە دەرەوەی ئەم پرسە پڕفیتنەیە تاك بۆ خوانی ئازادی بانگهێشتبكات، لەبری ئەمە دەیگەڕێنێتەوە بۆ ماڵێك، خودی ماڵەكە بە دیوە میللییەكەیدا بەشێكە لە بەرهەمهێنانی مرۆڤی فرە سیما. بەڵام جیاوازییەكی گەورە لە نێوان ماڵەكاندا دەكات. ئەو ماڵەی دەق دەیكاتە چەقی دەزینەوەی مرۆڤ ڕاستەقینەی بێ دەمامك، ماڵێك نییە لەو ماڵانەی لە ڕێگەی نەریت و ئایینی میللییەوە تاكی ناچاركردبێت بە بێ دەمامك نەتوانێت بژیت. گەر دەقەكە هەمان تێگەیشتنی میللی هەبوایە بۆ جیانەكردنەوەی ماڵەكان، ئەوكات دەكرا خوێندنەوەیەكی دیكەی بۆ بكرێت، لە دەق زۆر بە ڕوونی ماڵەكان جیادەكاتەوە و دەست دەخاتە سەر تایپێك لە هوشیاری، دەستخستنەكە بە سەردەمی دەق، دەبێتە ڕێگایەك بۆ دەرچوونی تاك لە خۆ ونكردن. لە هەمان كاتدا بێكەسبوونی نووسەر، هاتنە دەرەوەیەتی لە فەزا شێواوەكە و لە نەبوونی پانتاییەك بۆ ئازادی بیركردنەوە و ئازادی خۆناسین. پرسی ئازادی لەم دەقەدا كاتێك سەر هەڵدەدات، نووسەری دەق خۆی جیادەكاتەوە لە ئەوانی دیكەی دەرەوە و، زۆر بە ڕوونی بانگی تاقانەیی بوون و غەریب كەوتنی خۆی دەدات، وەك بكەرێكی ئازاد و هوشیار بە دونیای دەرەوە. لەم بانگكردنەدا پرسی ئازادی بیركردنەوە بە شێوەیەكی تەواو دەردەكەوێت و بە ئەوەی قسە لە پرسی ئازادی بكات، خودی بیركردنەوەكە پەیوەستە بە پرسی ئازادییەوە و پرسەكەش لە وێستگەی خۆناسینەوە دەست پێدەكات.

واتە ئازادییەكە لە ناو دونیایەكی تایبەتدا، تا وا لە نووسەر بكات خۆی بە غەریب بزانێت و نەتوانێت ببێتە بەشێك لە فەزا شێواوەكە و نەشتوانێت بە هەمان زمانی تەفرەدانی ئەوانەوە بدوێت. زمانی دەقەكە زمانێكی باڵایە، زمانێكە تەنها ئەوانە لێیتێدەگەن یەك سیمایان هەیە و هوشیارن بە دونیا. زمانێكە تێكەڵناكرێت بەو زمانە تەفرەدانەی ئەوانی تر بەكاری دەهێنن و، حەقیقەت لە شوێنی خۆیدا بیریلێدەكرێتەوە و نابێتە بەشێك لەو زمانەی حەقیقەت بە مانادان بە سیماكانی خۆی بەكاری دەهێنێت. لەوەش مەترسیدارتر، فەزا گشتییەكە بەجۆرێك بووەتە فەزایەكی باو، ئەو نەریت و ئایینەی خۆیان دوو پایەن بۆ بەرهەمهێنانی لەو جۆرە لە تاك، بوونەتە گەمەیەكی زمانەوانی و لەناو فەزاكەدا یاریان پێدەكرێت، تاكو تاك

لە رێگەی یاریکردن بە موقەدەساتەکانی ئەم دوو تایپەوە، شوێنێك لەناو گشتتدا بۆ خۆی بکاتەوە. لە بەشێکی دیکەی هەمان دەقدا، زیاتر نووسەر دیمەنی فرە سیمایی تاکمان بۆ روندەکاتەوە و، ئەو خەمە دەردەخات، ئیدی حەقیقەتی ناو ئایین و حەقیقەتی ناو نەریت و کۆی حەقیقەتەکان، مانایەکیان نەماوە و بوونەتە کەرەستە بە دەست تاك و گشتەوە، بۆ ئەوەی ژیانی خۆیان پێ ڕەنگ بکەن و لە رێگەی بە کەرەستەکردنی حەقیقەتەوە، وێنای خۆیان بکەن.

“غەیری ئەمە کە سوێندی درۆی پێ بخۆن و بەس… قوربانی ناوی، ناوی لەناوا نەما خودا.”(8)
“هەر ئەوەی نزاو پاڕانەوەی بەردەم پەرستگای خودا رەتبکرێتەوە، بوونی ئەم جیهانە هەڵەیە رەت دەبێتەوە.” (9) رەدکردنەوەی پاڕانەوە، یاخود بە درۆ بەکار هێنانی لەناو فەزای گشتیدا، رەدکردنەوەی بوونی جیهانە. لەسەرەتای دەقەکەدا جیهانی فیتنە رەددەکرێتەوە، ئەما لەم بەشەی دەقەکەدا، بە درۆ پاڕانەوە و بە درۆ ناسینی حەقیقەتی خودا، رەدکردنەوەی تەواوی جیهانی راستەقینە و جیهانی ناو ئەو ماڵەیە دەق دەیەوێت خودناسینی تێدا ئەنجام بدرێت. کارەکتەرەکانی ناو کۆمەڵگە خودایان بۆ ئەوەی ناوێت دەقەکە دەیەوێت، خودایان بۆ ساتێك پێویستە دەمامکێکی خۆیانی پێ داپۆشن. خودایان وەك حەقیقەتێکی در□ینە دەوێت سوێندنی پێبخۆن و کارەکانی خۆیان پێ رایی بکەن. لە خودا خستنی خودای حەقیقی، بۆ نووسەر دەبێتە خەمێکی گەورە و بەشوێن مانا کەی خۆی و حەقیقەتەکەی خۆیدا دەگەڕێت. بۆیە بەنیگەرانییەوە دەست دەخاتە سەر نەمانی واتا راستەقینەکەی ناوی خودا و حەقیقەت. هیچ حەقیقەتێك واتای نەماوە و لە حەقیقەت بوونی خۆی کەوتووە. بات□د□ستی جیهانی ت□ف□ر□دان و درۆکردن و یەکتر فریودان، دۆخێکی دروستکردوە تاك تێیدا ناسرێتەوە و ماهی□تی بوونەکان تێیدا وندەبن. زمانی گشتی زمانێکە ناتوانی لەناویدا بۆ جەوهەری شتەکان بگەڕێیت. هەرچۆن تاکێك بوونی نەماوە راستەقینە بوونی خۆی پیشانبدات، لەگەڵ ئەوەشدا حەقیقەتەکانیش بوونیان نەماوە و، ئەو زمانە گشتییەی کۆی ئەوانی ناو گشت پێیدەدوێن، ناتوانێت جەوهەری شتەکانت پیشانبدات و، شتەکان لە جەوهەر خاڵیدەکاتەوە و بە شێوەیەکی روکەشییانەی کاتی پێتدەناسێنن. لەم دەقەدا □ە□□□ سێ خاڵی جەوهەری پیشانی ئێمە دەدات.

یەکەم: فەزای گشتی کۆمەڵگە، فەزایەکی فیتنەییە و تاك تێیدا ونە
دووهەم: بۆ دۆزینەوەی خودێکی راستەقینە، دەبێت بگەڕێینەوە بۆ

هوشیاری و ناسینی حەقیقەتی بوون.
سێهەم: لەناو فەزای فرە سیماییدا، هیچ حەقیقەتێك بوونی نییە و، تەنانەت حەقیقەتە راستەقینەکانیش، دەکرێنە کەرەستەی زمانەوانی بۆ تێپەڕینی تاك بەناو ژیانە تەفرەدراوەکەدا.

هەر سێ خاڵەکەی ناو دەقەکە. سێ لەو پایە بنەڕەتیانەن لە سەردەمی دەقەکەوە بۆمان روندەبێتەوە، تاکی فرە سیما یەکێك بووە لەو کێشە گەورانەی، دەبنە خەمی نووسەر و لە رێگەی دەقەکەوە ئەو دونیایەمان پێدەناسێنێت مرۆڤی فرە سیما تێیدا دەژیت. گەر هەمان دەق وەربگێڕینە سەر ئێستا، دەتوانین بە هەمان لۆژیکی چەمکەکانی ناو دەقەکە، ئێستای تاکی فرە سیماش ببنین. راستە کاتێك مۆدێرنە دێت، لەگەڵ خۆیدا دونیایەك دەهێنێت، ئەو دونیایە جیاوازییەك دەخاتە نێوان خۆی و دونیای پێشخۆی. ئەما بوونی تاکی فرە سیما، پەیوەندی بەهاتنی مۆدێرنەوە نییە، بەڵکو لەناو کۆمەڵگەی ئێمە رەگوڕیشەکانی قوڵترن و، دەقەکەی [illegible] بناغەیەکە تا ئێمە جارێکی دیکە رادیکاڵانە بگەڕێینەوە بۆ سەردەمێك پێشتر و ئەو نەریت و ئایینە سەفسەتەییە بناسین، بوونەتە بنەمایەك بۆ دروستکردنی ئەم تایپە لە تاك. لەناو کەوانەیەکدا ((دونیای سەفیگەری، بە هەموو رەهەندەکانی خۆیەوە نەیتوانی دەسکارییەکی تەواوی تاك بکات. لەکاتێکدا دونیای سەفیگەری دونیایەکە پەیوەستی بە دەمامك نییە، دەقی نووسەران و شاعیرانی ناو ئەو دونیایە، دەقگەلێکن زۆر بەروونی قسە لەسەر کۆی ئەو حەرام و نەبینراوانە دەکەن، لەناو کۆمەڵگەدا قسەکردن لەسەریان جۆرێکە لە دەرچوون لە ژیانی باو. دەقی شاعیرانی دونیای سەفیگەری، لابردنی دەمامکەکانە بەسەر روخساری تاك و کۆمەڵگەوە. هەریەك لەو دەقانەی لە میراسی ئەدەبی ئێمەدا لەناو دونیای سەفیگەریدا جێماون، گەر لە تەفسیرە ئایینییە تەقیدییەکە دەریانبهێنین و جۆرێکی دیکە خوێندنەوەیان بۆ بکەین، دەمانگەیەنن بە برینێك. ئەو برینە پەیوەندی بە تاك و کۆمەڵگەوە هەیە.

برینێك گەشەیەکی ژیان و دونیابینی و حەقیقەتی خودا ناسیمان پیشاندەدات، کە کۆمەڵگە بە شێوەیەکی گشتی دوربووە لەم رووت بوونەوە فیکرییە. لە ئێستاشدا گەورەترین کێشەی ئەم دەقانە ئەوەیە، تەفسیری ئایینییان بۆ دەکرێت و ناتوانرێت لە سیاقێکی دیکەدا بناسرێن، لەکاتێکدا بەشێکی زۆری دەقەکان شوێنێکمان پیشاندەدەن، هیچ پەیوەندی بەو تەفسیرانەوە نییە، تەفسیرکەرانی دەق پیشانمان دەدەن.))

ئەم دەقەی خوێند نەوەی بۆ کرا، یەکێکە لەو دەقە نووسراوانەی، نووسەر لەسەردەمەکەی خۆیەوە، وێنەی کۆمەڵگە و تاکێك دەکێشێت، ئەو کۆمەڵگە و تاکە، نە هوشیارییەك شك دەبات بۆ خۆناسین، نە دەیەوێت دەست لە فرە سیمایی خۆی هەڵگرێت. وێنەی هەمان ئەو کۆمەڵگەیەمان بۆ دەکێشێت، گیرۆدەیە بەو فرە سیماییەوە و لە ئێستادا بە شێوەیەکی بەربڵاوتر کار لەسەر فرەسیمایی خۆی دەکات.

ئێستای تاکی کۆمەڵگەی ئێمە، ئێستای هەمان دەقەکەی □ە□□□یە. ئێستایەکە چەندین رەهەندی جیاواز هەن لە سەردەمی دەقەکە جیاوازترن، بەڵام هیچ کام لەو رەهەندانە نابنە وێستگەیەك تاکو تاك دەست لەو فرە سیماییەی خۆی هەڵبگرێت و، بەشوێن خودناسیندا بگەڕێت. خودناسینی ئێستا بەجۆرێك ئاڵۆزبووە، هەرکردە و جوڵەیەك پێچەوانەی ئەویتری دەرەوەی خۆی بێت، بە خودناسی پیشان□د□ر□ت! نیگای دەقەکە بۆ ئێستا، نیگایەکە بۆ سەرلەنوێ پرسیارکردن لەسەر فرە سیمایی تاك. نیگایەکە فرەسیمای تاك نەبەستین بە دونیای مۆدێرنەوە و بەڵکو رەگوڕیشەکانی لەوە قوڵترن وەك تاکێکی مۆدێرن خوێندنەوەی بۆ بکەین.

نەریت و پەروەردەی خێزان و ئاییین بە دیوەی سەفسەتەیەکەدا، سێ لەو پایە بنەرەتیانەن لە دەقەکەدا دەرکیان دەکەن، جیهانێکیان خوڵقاندوە ئەو جیهانە نا هوشیارانە و میللییە. جیهانێکە سیماکان چەندین رەنگ و چەندین جۆر زمانیان هەیە. هەرچۆن لە ئێستادا و لە دونیای سەرمایەداریدا، ناسینی سیمای راستەقینەی تاك، قورس و ئاڵۆزە. دەقەکەی_ مەحوی_ وەك دەقێکی نووسراو هەمان ئەو تاك و فرە سیماییەمان بۆ روندەکاتەوە، کە دۆزینەوەی دیوە راستەقینەکەی قورس و ئاڵۆزە. لەم خوێندنەوە سەرەتاییەدا، نووسەر بە وێنەی سەیادێك، بەشوێن خودێکی راستەقینەدا دەگەڕێت. خودێك فەزا گشتییەکە لەگەڵ خۆی نەیبرد بێت و خودێك بێت بە هوشیارییەوە سەیری خۆی و دونیای دەرەوەی خۆی بکات. خودێك بێت لەناو فەزای خێزان و فەزای گشتیدا، ماهییەتی خۆی لەدەست نەدات و نەریتەکان و مۆدێلە ژیانەکە نەیکاتە خودێك، ئیتر خود نەبێت. ئەم دەقە یەکێکە لەو وێستگانەی ناو فیکر و ئەدەب، بەشێوازێکی رژد، وێنەی تاك و سیماکانیمان بۆ دەکێشێت.

نەبەز گۆران

پەراوێز و سەرچاوەکان:

(1) سەیاد. وشەیەکی هەورامییە. دوو مانا لەگەڵ خۆی هەڵدەگرێت، مانایەکیان گەڕانی کەسێکە بەکێوەکاندا بۆ ناسین و بینینیان،

مانـــای دووهەمــی، راوچییە بۆ گەڕان بە کێوەکانـــدا بۆ نێچیـــر. لە هەردووماناکەدا، سەیاد کەسێکی گەریدن□ی□ بەشوێن شتێکدا دەگەڕێت. لەم دەقەدا □ە□□□ دەبێتە ئەو سەیادەی، بەشوێن خودێکدا دەگەڕێت، ئەو خودەی یەك سیمای هەیە و نایەوێت دەمامك بپۆسێت.

(2) دیوانی مەحوی. لێکدانەوە و لێکۆڵینەوەی، مەلا عەبدولکەریمی مـودەریس و محەمەدی مەلا کەریـم. چاپخـانەی کۆڕی زانیـاری کـورد بەغداد. 1977

(3) بۆ زیاتر ناسینی چەمکی شەنیەری، بگەڕێوە بۆ خوێندنەوەی (رۆشنـــبیری دیمەکـــی، رۆشنـــبیری شەنیەری) نەبەز گۆران، وتارێـــك لەبارەی دەقی نامەکەی نالی و سالم، دەقێکی ئەحمەدی خانی. ماڵپەری خەندان.

(4) دیوانی مەحوی. لێکدانەوە و لێکۆڵینەوەی، مەلا عەبدولکەریمی مـودەریس و محەمەدی مەلا کەریـم. چاپخـانەی کۆڕی زانیـاری کـورد، بەغداد. 1977

(5) میشیل فۆکۆ. عارف دانیالی، وەرگێرانی سەروان ئەحمەد. چاپی ناوەندی غەزەلنووس. ل 240

(6) کارهای کە مارکس برایمان کردە. بی بی سی. صفح ویژە.

(7) زیاتر لە تلیاك. پێشەکی بەژداریکردن لە فەلسەفەی مافی هیگڵ. کارڵ مارکس. چەند وەرگێڕێك. چاپی ئەندێشە ل34

(8) دیوانی مەحوی. لێکدانەوە و لێکۆڵینەوەی، مەلا عەبدولکەریمی مـودەریس و محەمەدی مەلا کەریـم. چاپخـانەی کۆڕی زانیـاری کـورد، بەغداد. 1977

(9) زیاتر لە تلیاك. پێشەکی بەژداریکردن لە فەلسەفەی مافی هیگڵ. کارڵ مارکس. چەند وەرگێڕێك. چاپی ئەندێشە ل33

٨/٤ داهـــاتو ڕوون دەبێتەوە …
هیوا خۆشناو

چاوی تەواوی جیهان لە سەر کۆبونەوەی حەوتووی داهاتووی نێوان ئەردۆغان و پوتینە کە بڕیارە هەردولا دوابڕیاری خۆیان لەسەر کێسی سیستێمی بەرگری ئاسمانی ڕوسی ناسراو بە 400S بدەن. ئەردۆغان بەئەنقەست ئەو کۆبونەوەیەی لەگەڵ پوتینە خستە دوای هەڵبژاردنی

شارەوانییەکانی تورکیا کە لە ٣١/٣/٢٠١٩ دا ئەنجامدراو، پارتی دادوگەشانەوە لە ٦ گەورەترین شاری تورکیا بە گشتی و ئەنکەرەی پایتەخت و ئەستەنبووڵی پایتەختی کولتوری/ئابووری توشی دۆڕان هات. ڕەنگبێ ناوبراو کاتی دانانی ئەو ڕۆژە بۆ کۆبونەوەکەی لەگەڵ پوتین لە ئەژێندای خۆی، بیری لەو دۆڕانە پشتشکێنە نەکردبێتەوە.

دوای ئەوەی ئەمڕۆ سەرۆک کۆماری تورکیا ڕەجەب تەییپ ئەردۆغان لە نوێژی هەینی هاتە دەرەوە لە لێدوانێکیدا "ئەردۆغانە ڕاستەقینەکەی" نیشانداین و دەربارەی قەیرانی ئەستەنبووڵ گوتی: "چاوەڕێی قسەی کۆتایی ئەنجومەنی باڵای هەڵبژاردنەکان دەکەین، ئەوکاتە ئەگەر شتێک نەگۆڕا، قۆناغی هەڵبژاردن بەسەرچوە و دادگاکان بەسەردەکەینەوە".
ئەو گوتەیەی ئەردۆغان جگە لە تووڕەیی و نەفرەت، بێهیوایی ناوبراوی لێ دەکەوێتەوە کە ئەنجومەنی باڵای هەڵبژاردنەکان ناتوانێ لە شارێکی گەورەی وەک ئەستەنبووڵ بەگوێرەی داخوازییەکانی ئاکپارتی ژمارەی دەنگەکان بگۆڕێ، لەکاتێکدا لایەنگرانی پارتی کۆماری بەرگرییەکی زەق و بەرچاو لە سندوقەکانی دەنگداندا دەکەن و لەسەر ئەو کیسانە دەخەون کە دەنگەکانیان تێدا کۆکراونەتەوە، نەوەک لایەنگرانی ئاکپارتی گۆڕانکاری تێدا بکەن.
کەواتە ئاکپارتی و ئەردۆغان بەتایبەتی وەزیری دارایی و زاوای ئەردۆغان بەرات البیراک نایانهەوێ دەست لە ئەستەنبووڵ هەڵگرن کە ناوەندێکی جیهانی ئیخوانەکانەو لەوێوە پڕۆژە ئابووری، کولتووری و سیاسییەکانی ناوچەکە لە هەولێرەوە تا دەوحە، لە دەوحەوە تا لیبیا و لە تەرابلوسیشەوە تا سۆماڵ و ئەریتیریا شۆڕدەبنەوە. کەواتە قۆناغی قەیرانی ئەستەنبووڵ بە ئاسانی چارەسەر نابێت و زۆر کات دەخایەنێ تا تەقینەوەیەکی ئایندە.

دوو ڕوداوی گرینگ لە ئارادان کە هەردوکیان هەم لەیەکتری جیاوازن و هەم پەیوەندیان بەیەکەوە هەیە، ئەوانیش: ڕێککەوتن و ڕێکنەکەوتنی ڕوسیا و تورکیا دەربارەی کڕینی سیستەمی بەرگری ئاسمانی ڕوسی لە لایەن ئەنکەرەوە، کە خەتی سورە لەلایەن ئەمریکا و ناتۆ، بابەتی دووەم جارێکی دیکە دەرکەوتنی گرینگی کێشەی کورد بەڵام ئەمجارە نەک لە سوریا کە گرێیەکی قوڵە لەناو چاوی ئەنکەرە، بەڵکو لەناو خودی تورکیا بەهۆی ڕۆڵی دەنگدەرانی لە هەڵبژاردنی دوایدا و ستراتیژی هەڵبژاردن.

ڕۆژی ٨/٤ ئەردۆغان بەوپەڕی لاوازییەوە دەچێتە بەردەم پوتین. بێگومان ئەردۆغانێکی گۆشەگیرکراو لەلایەن ناتۆ، ئەوروپا، ئەمریکا

و لە هەمووی گرینگتر ئەردۆغانێکی دۆڕاو لە هەڵبژاردنەکاندا پارویەکی چەورە بۆ پوتین. پوتین و ئێران هەرچی لە دەستیان بێ ئەیکەن بۆ ئەوەی هەرچی زوە تورکیا لە ناتۆ بێتە دەرەوە. جارێ نازانین ئایا ئەردۆغان ئەو بڕیارە مەترسیدارە دەدات یان نا؟ لە دوای جەنگی جیهانیدا دامەزرێنەری تورکیا "کەمال ئەتاتورک" هەمان یاری ئەنجامدا واتە کارتی سۆڤیەتی دژ بە خۆرئاوا بەکارهێنا تا ئەوڕۆژەی بو بە ئەندامی ناتۆ. لەبەرەدا پرسیارەکە ئەوەیە ئایا ئەردۆغان بەو قەیرانە ئابوورییەی تێیکەوتوە، بەو شکستەی هەڵبژاردن و سەرنەکەوتنی پڕۆژەکانی لە سوریا و گەشەگیربوونی، دەتوانێ هەمان ڕۆڵی ئەتاتورک ببینێ و بە سەلامەتی لەنێوان یارییەکانی S400 و F35 دەربچێ؟

لە هەردو سەرەوە کۆتایی بە خەونەکانی ئەردۆغانەوە هاتوە. واتە ئەگەر تورکیا بەرەی ناتۆ بەجێبێڵێ، ئەوا قەیرانی ئابووری چڕتر دەبێتەوە، کێشەی کوردی لە بەرانبەردا زەقتر دەکەنەوە و مەترسی کودەتایەک لەلایەن سوپاشەوە دوورنیە.

هەروەها ئەگەر تورکیا لە بڕیاری کڕینی سیستەمی بەرگری ئاسمانی ڕوسی پەشیمان بێتەوە، باجەکەی لە ئیدلیب، عەفرین، الباب و جەرابلوس دەدات و ڕوسیا کێشەی کوردی بەرانبەردا بەکاردێنێ.

هەروەها ئەردۆغان ئەوە باش دەزانێ دوای ئەو هەمو لێدوانە توندانەی دژی ئەمریکا و ئەوروپا، دوای ئەو هەمو شکستانە جێگای جارانی لەلای ناتۆ و ئەمریکا نامێنێ کە پێشتر هەیبو.

بابەتی دووەم کە پەیوەندی بە ڕۆڵی کورد هەیەو ئێستا پارتی گەلی کۆماری کە بە دەنگەکانی کورد لە ئەنکەرە، ئەستەنبووڵ و ئەنتاڵیا سەرکەوتوە، ڕاستەوخۆ کێشەی کوردی خستەتە ناو ڕۆژەڤی خۆی. ئەگەرچی پارتی گەلی کۆماری پارتێکی سیستەمە و کێشەی کوردیش بەرلەوەی کێشەی حیزبێک بێ، دەبێ وەک کێشەی سیستەمی تورکیا ببیندرێ، بەڵام لەناو بنکەی ئەو پارتەدا ڕۆژ بە ڕۆژ گرینگی کوردان دەردەکەوێ. ئەو پارتە گەیشتە ئەو بڕوایەی کە جگەلەوەی بەبێ کورد هیچ قەیرانێک چارەسەر نابێ، هاوکات بەبێ پارتی دیموکراتی گەلان و جەماوەرەکەی، مەحاڵە چەپی سیکۆلار بگاتە دەسەڵات.

بە کورتی: ئەگەرچی تا ئێستاش کۆمەڵێک بەربەست لە بەردەم کراوەیی و دیموکراسیدا هەن، بەڵام تروسکاییەک هەیە بۆ کرانەو گۆڕانکاری نەوەک لە ئاستی تورکیادا بەڵکو لە تەواوی ناوچەکە. جارێ با چاوەڕێ بکەین بزانین ڕۆژی ٨/٤ چی ڕووئەدا.

یاداشتنامەی موسافیرێک کە هەر تەنها شیعری هەیە … شیعری : عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

ل□ ف□ک□خانەوەی نێودەوڵەتی شارەوە تا ژووری دانیشتنی ماڵ
کێوێک زبڵ و
گردێک غەدر و
ڕووبارێک لە درۆی سپی و
قەزناخێک لە وردەگلەیی خەست و
خۆڵ دێنە بەر دیدەی شیعرێکم
هۆپێک دەکەم بۆ دڵنیابوون دەستێ دەخەمە نێو دڵی وردە
پێکەنینەکانی مر□ق□ برسییەکانی شار
گوللەی هاواری دەستفرۆشی گوزەرەکەش بەبن گوێما گیزە دەکا
لەسەر پشتی جادەکانی ئەم تەمەنە لەڕولاوازەی غەدردا
دەستگێرەکان بۆ چەند هەزار دینارێک و
سواڵکەرێکی چوار پێنج ساڵان بۆ
لەفەیەک
بێوەژنێک بۆ گەیشتن بە مەرزەکانی قورتاربوون
شوفێرێک لەتاو مەنگەنەی بێدەرەتانی ژیان و
کچێک لەحەژمەت تەنیایی و
گەنجێک بەنێرگەلەی نێرینەیی ژیانەوە
سواری سەری شیعرم دەبن و
هەڵی دەدەنە نێو ژوورێک لەبیرکردنەوە و لە ڕامان
وشەکانم یەک یەک دێننە قسە و دەڵێن هۆ شاعیرەکەی نێو خەمی
مەملەکەتی چینایەتی
وەک هەمیشە بوویتە لێرە
تۆ باوەڕت خۆرەتاوە و
بۆچی بۆ برسییەکانی شار شیعر ناکەی بە کولێرە.
*
گەیشتمە شاری تۆقین و دڵەڕاوکێ
بە شەقامەکانی بیرکردنەوە تیژڕەوانە تێد□ پەڕێم

تۆزی ترسی خەیاڵێکی فیرعەونانەم لێ دەنیشێ
پاسکیلێک لە تەپ و تۆز دەدات بەتەکما و
خۆم لادەدەم لە تەکسی□کانی لاموبالاتی خەڵک
بەنێو جادە دڵگوشراوەکانا هەتا ماندوو دەبم دێم و دەچم
تابلۆکانی سەر دیواری کارەساتە جەرگبڕەکان دەخوێنمەوە
کۆڕنیشی غەم دەمبا بەرەو پردی ڕقێکی ئەستوور کە دەبینم
یەک یەک دوو دوو یان بە کۆمەڵ دانیشتوون و
لەگەڵ دەنگی گۆرانی موسەجیلەکەی سەیارەکە پێکەکانیان هەڵدەدەن و
لەداخی وەزعەکە هەر وەک خۆیان دەڵێن، خۆ مەست دەکەن.
جادەکانم لا کورتتر و تەسکترە
هەنگاوەکانم خێراتر بێ ویستی خۆم بەرەو کۆڵانێکی کۆن بەس پڕ
لەیادەوەری دەمبەن
دڵم دەگوشرێ و غەریبی ڕابردووم وەختە سەر بکا
دڵم دەبێ بەپارچەیەک لە خەم و ڕق و تووڕەیی
ڕێک وەک ئەو ساتەی لە
نزیک دەروازەی بازگە ڕەشەکەی شێراوە
دەستێ لەسەر جامی سەیارەکە دەبێتە چەسپی دووقلی وڕووت لیدەنێ
(ساعدنی حجي ساعدنی اللە خلیک)
دەبێ بە پەتێکی ئەستوور ودەچێتە ملی پێکەنینەکانی ڕۆژم
وشەکانم هەر لە تاوەی خەمێکی گەورەتر لە خەم دێنە قسە و
دەڵێن مەشخەڵ هۆ شاعیرەکەی نێو خەمی مەملەکەتی چینایەتی
وەک هەمیشە بوویتە لێرە
تۆ سەرچۆپی خۆت گڕ بدە
چونکە شیعرت جەنگاوەرێکی دلێرە.
*

بۆ بەیانیش بەلای قشڵەی نیگەرانیدا دەڕۆم و تێدەپەڕم
لە چەمی ئافاتی ژیان دەپەڕمەوە و بەناو خەمچییەکان و
گوزەری ئازار و ناڵیندا دەڕۆم
لای حەسیرەکەی نێو یاددا و لە دوکانی دوودڵیدا شەربەتێکی (عصیر
رمان) دەخۆمەوە
گوێ لە دوو پیرەژنی بەردەم قاپییەکی دیوار نزمی کوێرلەمە
هەڵوەریو دەگرم کەوا دەڵێن
(ئێستا خۆشترە لە جاران. بەڵام ڕەزای هەمەرە ڕەشەکان قورسە!)
لە چایخانەکەی نەفریندا
لەسەر سووچی بازاڕەکەی حەسرەت تیاییدا دێتە بارین
دەیان گورگی قژ لوول قژ لوول
چنگ پڕ لە غەدر دانیشتوون

چای ڕەشی تاوان و زوڵم ئەخۆنەوە
خەریکن خاوێ ئەکەنە یاسای دارستانی بەخاوەنی ئەم شارە ڕەنگینە
دەمەوێ ناو شار و لە دەرمانخانەی فەخری دەپرسم: ئاخۆ حەبی تاراوگە ڕەوێنیان هەیە؟
شەقاوێک لەملای گازینۆی منەوەرە دوو پیکابی پڕ لە شورتەی ئیتحادی
قەڵەم دەگرن دەڵێین دەعوای نۆستالیژیات لەسەرە و تۆ بۆت نییە خەیاڵ
بکەی ئەی تاوانبار
نەخوازەڵا باس لە مافی کرێکار کەیت و شانیشی بۆ بدەیتە بار
*
لەپاڵ دیوارە لەبغکراوەکانی کۆڵانە شەکەتەکان
ماندوو بوونم خەریکە بەستی ڕۆژم لێ ئەبڕێ
زوو زووش لێم ئەپرسن ئاخۆ نیازت نییە بێیتەوە؟ نەکەی کوڕێ نەجاتت
بووە و هەڵەی وا هەرگیز نەکەی!!
نەکەی بێیتەوە قەدری خۆت لە دەست دەدەی
ئای چەند دڵپاک و چەند نەزاکەتن ئەو خەڵکە..ئاخر بۆیە خۆشم ئەوێن
ئەوان نازانن من بەروح لەگەڵ ئەوانم و
بەجەستەش لەناو تاراوگەی سارد و سڕدا
ئەوان نازانن من لەگەڵ هەر تەقینەوەیەک و رووداوێکدا چەند شپرزە
دەبم
نازانن لەگەڵ هەناسەکانی ئەواندا چۆن دڵی شیعرم لێدەدا و
وشەم دەبێ بە نارنجۆک
دەڵێین مەشخەڵ وەک چۆن بوویتە بە قەڵای شکۆ و جێی شانازی
هەر وا بە و نەهێڵی هەرگیز وشەکانت لەبەردەم پارە و ستەمدا بچنە
سەر چۆک

کانوونی دووەم و شوباتی ٢٠١٩
کەرکووک – ڤانکووڤەر

نزایەك بۆ دیدار… سەباح

□ەنجەر

بای چاوسووربوو زەوی بریندار دەکات
هێلکەش لە هێلانە دەترووکێ
باڵندە لە هەوای پاراودا باڵی تەواو دەکاتەوە و بۆنی خۆشی خودا
چاوی گەورە دەکات
گوللەش لە ئاسمان ڕووەو ناپاکی دەڕوا
زەوی بریندار چاوەڕوانی قوربانییەکانییەتی
گوللەی ناپاکیش ڕێوڕەسمی چاوەڕوانی نازانێت
چی چلچرا لە ناوچەوانی کۆشك هەڵواسراوە فریودەرە
چاو دادەخەم گوڵ و خەون دەسووتێن
چاوی ڕوونی پێغەمبەر لە خەوهەڵسا و نەرم و سووك پەنجەی بە پێڵوومدا هێنا
چاوی گوڵەبەڕۆژەی لەچاومدا چاند و بە هەموو دەنگێك لەگەڵم دوا
شاعیرێکی شەهید بەسەر زینی ئەسپەکەیەوە دێتەوە
دەڵێت خوێنم بۆ کۆکردنەوەی پەراوێزەکان بەکاربهێنن
حیکمەتی بەکارەێنان هەزار و یەك جەزبەی هەیە
یەکەمینیان نزا و نوێژی منە بۆ دیدار و بۆنی خۆشی خودا
تا زووە کەشتییەکەم دەخەمە ئاوەوە
وەك نائومێدی بەپەلە دەگەمە قووڵایی

نیسانی 2019 هەولێر

پیاسەکانی روحم، تەنیانین … شوان حەسەن

هەمیشە روحەکان لە گەڵماندان
لەو ساتانەی کە گوێچکەیان بۆ هەڵدەخەین
بەرەو ئەو گ□□ستانە خەمڕەڤینۆکیەمان دەبەن
دەنگێک…
لەوانەیە ئاینور بێت و ستران بۆ عەیشەشان بچڕێت

لەوانەیە حەسەن زیرەک بێت و
وەک قومری سەر باڵم شین□، ب□ت
لەوانەیە….
لەوانەیە…
لەو ساتانە زەوی زۆر بە شەرمنی دانیشتووە!
روحێک …
لە سیمای ئەو ژنە دەچێت، کە دەستی منداڵەکانی گرتووە
تا لە شەقام بیان پەڕێنێتەوە
بە نیگایەک ئاشنام دەبێت و دەیەوێت منیش بپەڕێنتەوە
روحێک…
قاوە دەخواتەوە
بەدزیی سەیرم دەکات، ئەو کاتانەی وا دەزانێت من ئاگام لێی نییە.
روحێک..
خواردن دەکڕێت لە فرۆشگایەک و
سەیرکە چەند لەتۆ دەچێت
ئەویش بە دوای زەمبیلەکەیدا دەگەڕێت و نازانێت لە کوێ داناوە؟
روحێک…
لە خەونمدا باسی ئەوەی بۆ کردم، بیری لە چی دەکردەوە، بەرلەوەی
خۆی بکوژێت
روحێک…
چیتر ژمارەی تەلەفۆنەکەی ناگۆڕێت و
لە نێوان خەندەی ئەو و زەنگەکە
چاوەڕوانی ڕۆندک دەبارێنێ
روحێک…
گوڵە سپیەکان لە دەستیدا دەڕوێن و
تا زیاتر سەیریان بکەی
نەرمتر ڕۆدەچن
روحێک…
بەر لە بەر بوونەوە….
روحێک…
بەر لە خنکان
روحێک…
بەر لە نەشتەرگەری، داوام دەکات
گەشتی باریکترین وێستگەی ، پێکگەیشتنم پیدەکات
لەوێ مەرگ و چاوەڕوانیی، زۆریان نەماوە
(تیشۆرت)ەکانیان بگۆڕنەوە
ئاسمان خۆزگە تۆش، شوێن دەبووی

تا ڕەگم لە ڕەگت بئاڵاندبايە و
نهێنی ئەو کەسەم بۆ بدرکاندبای
پاش چەند دەمژمێریتر دەیبینم و نایناسمەوە
ناوی دێنم و چاو ناکاتەوە
تۆ، بڕوام پێدەکەیت ئەو …
روحێک…
کەسێک جولەی لە تۆ دەچێت، بەڵام ئەو نازانێت بۆیە خۆشم دەوێت
روحێک…
لەگەڵ مەرگا دەخەوێت
روحێک…
لە دەمی دەڤەرێک بەردەبێتەوە و
شوێنێک نادۆزێتەوە، تا بیکە بە نیشتیمان
روحەکان
بە تەنیا جێم ناهێڵن
ئەمڕۆ دنیایەک ڕاز و نیازم لە رۆخ دەریا کۆکردوە و
لە نزیکترین گۆڕستان بە ڕەلامکردن
تا لە ژێر کێلێ پشووێک بدەن
ماندووم و
چیتر بەرگەی شەڕ، دڵشکان و ڕەنجان ناگرم
بە ساتە بێ- ئومێدەکاندا دەچمەوە
سێبوریمان بەو سێبەرە دەهات، کە لە خۆمان دەچوو
هێندە دەترساین نەماندویست
باسی مەرگی چۆلەکەیەک و
وشکبوونی درەختێکمان بۆ بکەن
ساتەکان وەنەوز دەدەن لە دەستمان
کە منداڵەکان بەنیگایە شەرمنەکانیان پێمان دەڵێن:
ئەرێ دەتوانن ڕووی ئازار لە ئێمە وەرگێڕن؟
ئەی روحە نوستوەکە
دەترسم یاری ئێمە و ئەوان ئاشکرا بێت
دەترسم پشتی خەندە و بزەکانمان بخوێنەوە و
لە لاوازیمان وەڕس ببن
چیتر بە دیاری وەرزی بەڵێن ناکڕوزێینەوە
چیترلە خۆشەویستی ناترسین
کە دڵنیاین جارێک دەژین
بۆ میهرەبانی بخەینە دوای مەرگ؟
دەتوانین وابکەین
جارێکیتر ڕووباری خەیاڵمان نەحیلێنێ !

Shwanhassan@hotmail.com

نامەکانی ئیشق …9 … سەردار جاف

هەموو بەیانییەك

19 – ئەم سپێدە …. لە نێو هەنگوینی وشەکانما ڕاکشاوی، بووی بە دێر بە دێری نوسینەکانم و دڵی بە سەختەن و کووڵەنی ئالوودەبوونما هەڵزنای، پەیوەستبوونی هەموو بەیانییەکم هەڵواسینمە بە پەتی سێدارەی تێزی پێتا، چرپەکانت تووڕم دەدەنە هەڵلانەی باڵدارە ئەویندارەکان، خورپەی دڵم ژانەکانی سیەینێم هەڵدەوەرێنێ، چرێ و خونچەی نوێ دەگری دەبیتە باغێك پڕپڕ لە بۆن، ژوانێك دادێنی بۆ خۆیشمان بێ ئاگا لە سات و شوێنەکەی، هێندە نەبێ هەر سەرەتاتکێی ڕێیشتن و مالئاوایی تەمەن دەکەین، کاتە کورتەکانی دابڕان دەبێتە ساڵ و هەر نابڕێتەوە، لێ تۆیش لە نێو لانکەی دوو کەڵی جگەرەتا ڕامژێنە با نەکەومە سەر خاك و گێژەڵوکەی ناهومێدی لوشم نەدا و لە کێلە بوونی تۆیا بخولێمەوە، تا هەناسەم هەبێ پیرە ڕێبوارەکەی سەرە ڕێی ژینتم، خەونەکانم لە دوو توێی پرچەکانتا حەشار بدە، با بە سەر سینەتا شۆڕ بێتەوەنەبا شنەی بەیان بە کزەی خێی بیڕچێنێ، ئەمجارەیان بێ تووشەبەرەی پەنجەکانم دێ، ئەم بەیانییەت پێ لە هەناسەم، گوڵەکەم لە گوڵ گوڵتر …

20 – ئەم بەیانییە هەولێر بۆنی تۆی گرتووە، روحت بە ئیسکانەوە لکاوە و چاوە خومارییەکانت بە نێو ئەپارتمانەکانی زەکەریایا پیاسە دەکەن، سێزێکی فرزندەیی پێ دێت لێ دەچڕێنێ کەچی ئەو دێەت لە خیابانی ئیگەنێڕفی فریکهێڤنا جێماوە، ئازارە سەختەکانم کپ دەکاتەوە و ئەو هەتوانەیە حەکیم وەك دەوای چارەسەر بۆی نوسیومە تەنها دێت شیفای دێم دەدا، ئەم سپێدە بە هەموو لرفەکانی تاڤگەییتەوەبە تەواوی پێ خەیاڵتەوە، وەك جوانترین شێخێ دەردەکەویکە وێنە و شێوەیەکی وەك تۆ نییە ، ئەو سیما و ڕووخسارەت زەنگیانە یاقوتییەکانی پێ بریسکە کردووە، لە جریوەی ئەستێرەی شەوی دەیجور بە زریوەتر و بریسکەترن، بشێ پەلکە زێڕینە ئیرەییت پێ نەبا، گوڵەکەم لە گوڵ گوڵتر….

21 – سپێدەیەکی سارد سارد، کزەی با ڕاموسانی ڕچینمان لە ئامێزی خۆی دەنێ باوەشێنی حووتبوونمان دەکا، دێیت و تەمە سپییە تەزیوەکانی ئەو دیو بەستەڵەکی پەنجەرەکەمدەتارێنی، وەك درەختەکانی پاییز گەرەکتە هەموو گەڵاکانی جەستەت هەڵوەرێنی و بە دەم تاریکستانی خۆرەوە مەحووی بکەیتەوە، دڵم گەرمتر شانە بکەیتا ئالوودەتر و سوتاوت بێ، غوبارت لە خۆ تەکاندووە و بە جوانی و ڕەونەقی ئاونگەوە دەرکەوتووی، لە تەك شەرابی غوربەتیمان کوانووی گڵاسێکم بۆ دادەخەی، سەما بەدەم کڕاوڕێژنەی نەیەوە دەکەی، ژوان دەخولقێنی، ئیشق گەورە دەکەی و بست بست بۆ زنەی ئەوین لە دارە دارە دەکەوێ و پێ دەگرێ، چریکەی حەیرانت باهۆزێ کپ دەکاتەوە، چاوەکانت دەبنە خۆری دەمکەلی گزنگی بولێڵی، ئاسمانی تەمەنم بە تیشکی تریفەتەوە شەوق دەدا و پەلکە پەشمەکینەییت بە نێو هەرد و دۆڵ و نشێو و خەرەندی دڵسوتاویم پەخش دەکەی، جوانیت دەبێتە سەمفۆنیا و نەشمیل نەشمیل دەبییەوە ئەو ئاوازەی ئەو شازادەی لە ئەندێشەکانما نەخشەی تابلۆ بوونتم تیای دا کێشا بوو، با ئەم بەیانییەدەربکەوی کە لە گوێ گوێتری ......

ئەڵمانیا
14 و 17 و 16 / 3 / 2019

ئایەتەکانی سروشت ... مەحمود عەبدوڵڵا

ئایەتەکانی سروشت شتێکن کە ئێمە دەتوانین بە بێ ئاینیش بیانبینین و بیانخوێنینەوە . هیچ معجیزەیەک گەورەترنییە لەسروشت ، بەڵام ئەو معجیزانەی سروشت کاتێک تەرجەمەی ناو دەقەکان دەکرێن هانی بیرکردنەوە نادەن . دەبن بە وشە و دەنگ وشک وبێتام و تێکەڵ بە مەرگ دەستی دەکرێن .
سروشت تاکە پەیغەمبەری مرۆڤە کە دەشێت خودا لە ڕێگەیەوە پەیوەندی بەمرۆڤەوە بکات . سروشت تاکە کتێبی خودا و تاکە نامەی پەروەرێنە بەگشت مەخلوقی سەرزەوی . ساکارترین ئاینی سەرجەم مرۆڤایەتییە . خودا تەنیا بەزمانی سروشت لەگەڵ مرۆڤ دەدوێت . زمانی خودا نە

عیبرییە ، نە عەرەبی نەهیندی و نەیۆنانی · تاکە ئامرازێکە کە چەواشەکارنییە و ڕێ لە پێش تەفسیری درۆزنانە ناکاتەوە · بەڵێ زمانی ئاینەکان زمانی قەومەکانە ، بەڵام زمانی خودا زمانی سروشتە · تاکە زمانێکە کە سەر جەم مرۆڤایەتی لێی تێدەگات · دەبێت بۆ پەیوەندی کردن بەخالقەوە لە ڕێگەی نامرۆڤەوە پەیوەندی پێوە بکەین ، خودا لەسروشدایە بەڵگەی ئاشکرای خودا تەنیا سروشتە ئەگەر ئێمە لەسروشتدا خودا نە دۆزینەوە لەهیچ کوێ نایدۆزینەوە · لەجیاتی کەنیسە و مزگەو ت بڕۆ بۆناو سروشت ، ئەمە هەم بۆ ئیمان و هەم بۆ تەندروستیش باشترە · خودا لەناو سروشتا لە ئێمە نزیکترە تا مزگەوت ·

لەوەتای مرۆڤ ڕێگای چون بەرەو خودای گۆڕیوە بۆمزگەوت خودای لێونبووە · لەبەر ئەوە خودا مێشکی لەسەری هەمومانداناوە تا هەمومان ئایەتەکانی سروشت لەبەر بکەین و بخوێنینەوە ·ئایەتەکانی خودا بەوشە نانوسرێنەوە · زمانی خودا لەسەروی زمانی مرۆڤەوە · سیفە تەکانی سیفەتی سروشتن نەک مرۆڤ · ئایەتەکانی سروشت تەفسیری جیاواز هەڵناگرن ناچنە بەرژەوەندی هیچ کەسێک · بەڵێ ئازیم هەرگیز خودا ئامرازێک بۆمرۆڤ نانێرێت کە بۆ دوو مەبەستی دژ بەیەک بەکاربێت · بۆئاشتی و جەنگ بۆچاکە و خراپە و لە کۆتایشدا زیاتر بۆخراپە بەکاربێت و لەدستی خۆی دەربچێت ·
دواجار ئەو هەستە پڕلەژیانەی سروشت دە مانداتێ ئاینەکان ناماندەنێ · ئێمە ناچارین بۆ بەسەربردنی کاتێکی خۆش بچینەوە لای سروشت ، دوای نوێژکردن و دەرچون لەمزگەوت و کەنیسە ! چونکە لەناو سروشت لەخودا نزیکترین · نابێت مرۆڤ لەسروشت دوربێت خودا مرۆڤی بۆناو سروشت خوڵقاندووە نەک بۆناو مزگەوت وکەنیسە ·
دەبێت بگەڕێینەوە بۆناوسروشت · پێغەمبەرایەتی هیچ نیە جگە لەتەرجەمە کردنی سروشت بۆ کەسانێک کە بیرناکەنەوە · لەهەموو سەردەمێکدا مرۆڤانێک هەن کە تەنها شتەکان دەبینن هەستیان پێناکەن · بە ڵێ سروشت پڕە لەنیشانەکانی خودا · لەسروشتدا تە نها جێدەستی خودا دەبینین هیچ داوایەکیان لێمان نییە ، جگە لە بەبەرهەمی و جوانی و چڕین و عەشق · بەڵێ خودا تەنها داوای بە بەرهەمی و جوانیمان لێدەکات · داوامان لێدەکات لاسایی سروشت بکەینەوە و کۆدەکانی بکەینەوە· سروشت ڕازێکە هەتا دونیا هەبێت لەخوێندنەوە و کێشانەوەی تێرنابین · بەهەشت هیچ نییە جگە لە کێشانەوە ی وێنەکانی سروشت ·

مەحمود عەبدوڵڵا

پێنجەکانم ... محەمەد بەرزی

دەستەکم پێنج پەنجەیە
هەموویان ناویان هەیە

توتەیە و برای توتە
بەرزەکە ، بەرزە لوتە

تەنیشتی دەشاو مژە
کورتەکە ئەسپە کوژە

پێنووسەکەم بە دەگرن
جل و بەرگم دەگۆڕن

نان و ئاویان پێ دەخۆم
دەموچاویان پێ دەشۆم

قژم بە دادەهێنن
بە جوانی دەمخورێنن

٤ / ٤ / ٢٠١٩